

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ДИНАМІЧНА БЕЗПЕКА
ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ
В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Виконав:

здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти за спеціальністю
053 Психологія

_____ Євгеній КРАСКОВСЬКИЙ
(підпис)

Науковий керівник:

начальник кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент,
полковник внутрішньої служби

_____ Оксана МІРОШНИЧЕНКО
(підпис)

Нормоконтролер:

начальник кафедри психології,
кандидат психологічних наук, доцент,
полковник внутрішньої служби

_____ Оксана МІРОШНИЧЕНКО
(підпис)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ___ Оцінка ECTS ___

Робота допущена до захисту в ЕК
«___» _____ 20__ року, протокол №___
засідання кафедри психології

Чернігів, 2024

АНОТАЦІЯ

Красковський Євгеній Михайлович: «Динамічна безпека як чинник особистісного благополуччя в умовах невизначеності» - Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 053 «психологія» (галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки). – Пенітенціарна академія України, Чернігів, 2024.

Проблема особистісного благополуччя в умовах невизначеності набуває особливої актуальності у кризовий період трансформацій та екстремальних умов, що переживають українці у зв'язку із російсько-українською війною, адже потреба у безпеці – це базова потреба людина.

Метою представленого у роботі дослідження було дослідження динамічної безпеки як чинника особистого благополуччя в умовах невизначеності.

У роботі проаналізована наукова психологічна література з проблеми невизначеності, змісту та чинників особистісного благополуччя та з феномену динамічної безпеки.

Представлена програма емпіричного дослідження динамічної безпеки як чиннику благополуччя особистості в умовах невизначеності, а також результати цього дослідження та їх аналіз.

Визначений рівень конфліктності та ворожості викладачів та курсантів ПАУ. Визначений рівень та особливості організаційної напруженості учасників освітнього процесу. Зокрема, виявлено, що рівень конфліктності та ворожості у більшості учасників освітнього процесу середній.

Виявлено середній рівень організаційного напруження за усіма її компонентами у більшості респондентів (38,2%), високий його рівень виявлено у 36,3% учасників освітнього процесу. Мова йде і про соціально-побутові умови та про порядок просування по службі (для викладачів), і умови організації освітнього процесу, і взаємовідносини усіх його учасників, і рівень інформованості викладацького та курсантського складу.

За допомогою математично-статистичних методів, нами доведена емпірична гіпотеза про зворотньопропорційний зв'язок між особистісним благополуччям учасників освітнього процесу та ворожістю, конфліктністю та організаційною напруженістю у єдності її складових.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що поглиблено наукові уявлення про чинники особистісного благополуччя в умовах невизначеності. Визначено та емпірично доведено значення динамічної безпеки у цьому процесі. Виявлені особливості організаційного напруження учасників освітнього процесу та їх зв'язок із конфліктністю та ворожістю.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що його результати можуть стати в нагоді науковцям при написанні дослідницьких праць, а також психологічним службам вишів, практичним психологам та соціальним педагогам з метою розробки програм оптимізації стану динамічної безпеки та підвищення рівня особистісного благополуччя учасників освітнього процесу.

Ключові слова: *безпека, психологічна безпека, динамічна безпека, статична безпека, благополуччя, психологічне благополуччя, особистісне благополуччя, освітня організація, умови невизначеності.*

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

УВП – установа виконання покарань

SPERU - Спільний проєкт ЄС та Ради Європи «Європейській Союз та Рада Європи працюють разом для посилення захисту прав людини в Україні»

ПАУ – Пенітенціарна академія України

ІОН – індекс організаційної напруженості

ПСБ – показник суб'єктивного благополуччя

ЗВО –заклад вищої освіти

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ЗМІСТ	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	11
1.1. Феномен умов невизначеності у психологічних дослідженнях	11
1.2. Зміст та структура благополуччя особистості у сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій літературі	19
1.3. Феномен динамічної безпеки та його зв'язок із благополуччям особистості.....	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	39
2.1. Програма емпіричного дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності.....	39
2.2. Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження динамічної безпеки в освітньому середовищі.....	45
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	50
3.1. Результати емпіричного дослідження динамічної безпеки як чиннику особистісного благополуччя в умовах невизначеності.....	50
3.2. Методичні рекомендації для оптимізації динамічної безпеки в освітньому середовищі в умовах невизначеності.....	55

ВИСНОВКИ.....	655
ЛІТЕРАТУРА	688
ДОДАТОК А.....	76
ДОДАТОК Б	768
ДОДАТОК В	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному історичному етапі, у зв'язку із повномасштабним вторгненням ворога на території нашої країни, феномени безпеки та благополуччя українців постають як найактуальніша мультидисциплінарна проблема.

Безпека – це базова потреба будь-якої людини. Базова – це означає, що без задоволення цієї потреби, не може йти мова ні про яку ефективність та благополуччя особистості ні в якій сфері. Відсутність відчуття безпеки породжує безліч внутрішніх, соціальних, міжособистісних та інших проблем людини. Як супутні прояви можна виділити: підвищену тривожність, депресії, порушення ефективності спілкування, навчання та праці, психосоматичні проблеми на фоні тривоги, страху, невпевненості, дезадаптація, різні форми залежностей, тощо.

Саме тому безпека, на наш погляд, виступає одним з потужних джерел психологічного благополуччя людини, але найчастіше у психології предметом досліджень стає психологічна безпека особистості, що розглядається дослідниками як стан середовища, вільний від проявів психологічного насильства у взаємодії, а також як стан динамічного балансу (відповідності) внутрішнього потенціалу суб'єкта та загрозливих умов різного генезу, що виявляється у наявності гармонійних взаємовідносин, які характеризуються захищеністю (відсутністю деформацій, порушень та труднощів, а також толерантністю).

Феномен динамічної безпеки стрімко входить у сферу наукових досліджень у якості предмету та набуває не тільки соціального, але й культурного, світоглядного, етичного, психологічного та технологічного контексту.

Динамічна безпека у пенітенціарній системі вивчається такими дослідниками як: М. Пузирьов, І. Боднар, О. Дука, Д. Коваленко, І. Яковець, Ж. Купманш, Л. Кікас, та інші. Але також з'являються дослідження, що

визначають та вивчають динамічну безпеку і у інших галузях життєдіяльності людини, зокрема в освітньому середовищі, наприклад цьому присвячені роботи Ю. Луценко, що визначає динамічну безпеку як сукупність певного типу мислення, внутрішньої культури, особливостей взаємодії і стосунків, а також етичних норм у конкретному закладі.

Сучасна соціально-психологічна ситуація в Україні наразі характеризується як умови невизначеності. В широкому сенсі, невизначеність – це умови середовища або діяльності, що характеризуються не тільки браком або суперечливою інформацією, але й нестабільністю зовнішніх умов, в яких приймається рішення або здійснюється діяльність. Все настільки нестабільно та складно прогнозується, що українці живуть на межі ризику та екстремальності. У таких умовах питання безпеки, зовнішньої та внутрішньої (особистісної) є актуальними та затребуваними усіма сферами життєдіяльності українців.

Динамічна безпека в умовах невизначеності виявляє низку аспектів вирішення цієї проблеми у організаціях різного типу, у тому числі освітніх та пенітенціарних. Зокрема, розвиток організаційної культури, у тому числі культури спілкування ненасильницького характеру, а також управлінської культури – створення безпечного середовища освіти чи праці, інформаційної культури – своєчасне та повне надання інформації про можливі ризики чи небезпеку, тощо.

Таким чином, важливими та актуальними постають дослідження феномену динамічної безпеки, визначення чинників, умов та змісту, а також модерація її динаміки у різного роду організаціях, але кількість існуючих в українській науковій спільноті робіт, присвячених цьому феномену, дуже мала. Це і визначило вибір теми даного дослідження.

Мета дослідження: дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності.

Завдання дослідження

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової психологічної літератури з проблеми особистісного благополуччя та безпеки особистості.
2. Розробити констатувальний експеримент для дослідження взаємозв'язку динамічної безпеки та особистісного благополуччя.
3. Проаналізувати результати емпіричного дослідження та зробити висновки про взаємозв'язок динамічної безпеки та особистісного благополуччя в умовах невизначеності.
4. Розробити методичні рекомендації щодо оптимізації динамічної безпеки в освітньому середовищі.

Об'єкт дослідження: особистісне благополуччя в умовах невизначеності.

Предмет дослідження: динамічна безпека як чинник особистісного благополуччя.

Методи дослідження:

1. *теоретичні* методи дослідження: аналіз, синтез, теоретичне моделювання, узагальнення;
2. *емпіричні*:
 - тест «Діагностика рівня конфліктності особистості» (Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель);
 - Методика «Діагностика ворожості» (Cook-Medley Hostility Scale, CMHS);
 - Методика «Індекс організаційної напруженості (на прикладі освітніх організацій)» (Р.Л. Кан та ін.) (модифікація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко);
 - Методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)) (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, and M. Kinderman) (адаптація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко, О.В. Креденцер);
3. *методи математичної статистики.*

База дослідження: викладачі та курсанти Пенітенціарної академії України (м. Чернігів), в ньому взяло участь 46 осіб (29 викладачів та 17 курсантів – здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 262 «правоохоронна діяльність» (галузь знань 26 цивільна безпека) набору 2023 року).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що поглиблено наукові уявлення про чинники особистісного благополуччя в умовах невизначеності. Визначено та емпірично доведено значення динамічної безпеки у цьому процесі. Виявлені особливості організаційного напруження учасників освітнього процесу та їх зв'язок із конфліктністю та ворожістю.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що його результати можуть стати в нагоді науковцям при написанні дослідницьких праць, а також психологічним службам закладів вищої освіти, практичним психологам та соціальним педагогам з метою розробки програм оптимізації стану динамічної безпеки та підвищення рівня особистісного благополуччя учасників освітнього процесу.

Апробація дослідження. Результати дослідження представлені на міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів» (22 листопада 2024 р.), м. Чернігів. За результатами конференції були опубліковані тези «Феноменологія динамічної безпеки особистості в умовах невизначеності».

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена метою та завданнями. Складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 75 найменувань, з них 43 іноземними мовами та додатків. Загальний обсяг роботи становить 82 сторінки, основний зміст – 67 сторінок комп'ютерного тексту. У роботі вміщено 1 таблиця і 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

1.1. Феномен умов невизначеності у психологічних дослідженнях

Невизначеність – це поняття, що відображає недостатність інформації для точного визначення результату або стану. [21] Найкраще невизначеність характеризується від протилежного, тобто від поняття визначеність. Якщо визначеність означає стан, коли вимірювання або знання є точними, фіксованими, зрозумілими, постійними, то невизначеність – це протилежний стан, коли точні знання або вимірювання неможливо отримати. На невизначеність також вказує наявність у людини сумнівів щодо певної ситуації, недостатність або ж відсутність інформації про неї [20].

Невизначеність є динамічною характеристикою людської життєдіяльності. Як суб'єкт цієї діяльності, людина неминуче стикається з новими і все більш складними вимогами навколишнього світу, а також з непередбачуваними наслідками власних дій. Вона активно досліджує і структурує навколишнє середовище, а також свій внутрішній світ, виражаючи його через образ свого життєвого світу. Таке розуміння невизначеності підкреслює її двоїсту природу, що проявляється в поєднанні невизначеності зовнішнього (об'єктивного) світу та внутрішнього (суб'єктивного) світу особистості [13].

Джерелами невизначеності виступають різні чинники на різних полях. Для економічної, політичної чи соціальної невизначеності – це зовнішній світ (зовнішні чинники), а у випадку екзистенційної, мотиваційної, ціннісно-сислової невизначеності ними є внутрішні чинники [32]. Невизначеність у вимірюваннях виникає через ряд факторів, до яких, окрім зовнішніх умов, належать також приладова точність, вибір методу вимірювання, систематичні помилки, які можуть виникати через неправильно відкалібровані прилади, а

також суб'єктивні фактори, пов'язані з оператором (неправильна інтерпретація даних тощо). Невизначеність в теорії інформації зазвичай вказує на рівень ентропії, який відображає ступінь непередбачуваності або відсутності інформації про конкретну подію або стан. Ентропія може варіюватися від нуля, що відповідає повній визначеності, до нескінченності, що символізує повну невизначеність. Вона є ключовою концепцією, яка допомагає описати, як інформація передається, обробляється та використовується.

Цілком зрозумілим, хоч і суперечливим, є прагнення людства до визначеності. З одного боку, невизначеність позбавляє людину впевненості, психологічної рівноваги, призводить до загострення протиріч у внутрішньому світі, тривожності і імпульсивності при здійсненні нового вибору. З іншого ж, визначеність породжує ризик надмірної спрощеності сприйняття реальності [64]. Через уникання складностей, пов'язаних з невизначеністю, люди схильні шукати підтвердження своїх переконань, що може обмежувати їх здатність до об'єктивного аналізу ситуацій та створювати ризик неадекватних рішень.

Поняття невизначеності у психологічних дослідженнях охоплює ситуації, коли люди стикаються з невідомими змінними або відносною невідомістю того, що відбувається. Існують різні погляди на дослідження невизначеності: як кризи ідентичності, як страх перед глобальним «нічим» і перебуванням в граничних станах, як умови творчості, як медіуму смислів, як відкритості ієрархій психологічної регуляції виборів.

С. Максименко вказує, що невизначеність – це стан чи процес, який виникає в ситуації об'єднання мінливості ознак двох або більше психічних явищ [18].

У західній психології розрізняють два типи невизначеності: "uncertainty" (невизначеність) та "ambiguity" (неоднозначність), які пов'язані, але не ідентичні [64]. Невизначеність стосується ситуацій, в яких є сумніви щодо результатів або інформації, тоді як неоднозначність вказує на відсутність ясності, що призводить до багатьох можливих інтерпретацій. Інколи в другому випадку використовується термін «неясність». У поведінкових і пізнавальних

науках невизначеність стосується сфери прийняття рішень, а саме труднощів передбачати події внаслідок власних дій. Канадські психологи визначають відмінності між двома поняттями: неоднозначність вони трактують як сприйняття теперішнього, а невизначеність характеризує майбутнє [32].

Р. Нортон запропонував більш широкий ряд категорій невизначеності:

- множинність значень (multiple meanings);
- неясність (vagueness), неповнота (incompleteness) або фрагментарність (fragmented);
- ймовірність (probability);
- неструктурованість (unstructured);
- брак інформації (lack of information);
- невизначеність (uncertainty);
- несумісність і протиріччя (inconsistencies & contradictions);
- незрозумілість (unclear) [64].

У сучасній українській психології превалює поділ на три напрямки аналізу категорії невизначеності:

1) «невизначеність в психології прийняття рішень» (виникає в умовах неповної або суперечливої інформації) - усвідомлення того, що наші переконання та уявлення про світ не можуть точно передбачити майбутні події;

2) «невизначеність в психології мислення» - пов'язана з відсутністю чітких орієнтирів та сигнальних інформацій у процесах прийняття рішень. Це може проявлятися в різних формах, включаючи варіативність вибору та неповторність дій, що викликано змінними умовами та ситуаціями;

3) «невизначеність в мотиваційно-потребному підході» - показує мотиваційну спрямованість суб'єкта на особистісне і професійне зростання, характеризується дефіцитом інформації щодо умов такої спрямованості [13].

Як вказує ряд досліджень, невизначеність має як негативні, так і позитивні аспекти. Негативні аспекти включають такі переживання, як страх, тривога, невпевненість і безпорадність [32]. Ці емоції можуть призводити до

стресу, паніки та психологічного дискомфорту. Позитивні аспекти можуть бути пов'язані з можливістю розвитку, адаптації та інноваційності. Невизначеність може стимулювати креативне мислення, спонукати до нових можливостей і відкрити шлях до задоволення від досягнення цілей у незнайомих обставинах. Невизначеність може бути як перешкодою, так і каталізатором у процесі ухвалення рішень, впливаючи на емоційний стан, готовність приймати ризики і здатність до адаптації. У певних ситуаціях люди прагнуть до невизначеності, щоб відчувати позитивні емоції і задоволення [64].

Сприйняття невизначеності формується під впливом численних чинників, серед яких статево-вікові, соціальні, етнокультурні та індивідуально-психологічні. До останніх належать, приміром, когнітивні упередження, які можуть виникати у різних контекстах (при надміру інформації чи її браку). Ці чинники впливають на те, як індивід справлятиметься з невизначеністю, які стратегії будуть обрані [64].

У 1975 році Крайтлер та Магуен висловили припущення про виникнення ситуацій невизначеності з трьох базових причин: 1) ситуацію можна пояснити різними шляхами; 2) ситуація є складною для інтерпретації; 3) ситуація містить конфлікт чи протиріччя [13].

Серед особистісних характеристик інноваційною в сфері психологічних досліджень стала толерантність до невизначеності. У зарубіжній психології проблема переживання особистістю ситуації невизначеності досліджувалась ще з 70-х років минулого століття, а останніми роками ця тема здобула інтерес і в колі українських дослідників. Окрім загальної толерантності до ситуацій невизначеності, зарубіжна психологія виділяє ще декілька провідних напрямів теоретико-емпіричних досліджень, таких як:

- особливості прийняття особистістю рішення в умовах невизначеності (Д. Канеман, П.Словік та А.Тверський);
- особливості формування корпоративної культури та іміджу в умовах невизначеності (Дж. Хофстед);

- визначення рівня невизначеності як параметру культури та його вплив на особистість (Дж. Сиданіус);
- індивідуальне ставлення до невизначеності як особистісна характеристика, зв'язок з іншими властивостями особистості (С. Бохнер, Е. Френкель-Брунсвік);
- специфіка толерантності до невизначеності в організаційних реаліях (Дж. Дж. Марч, Дж. П. Олсен);
- індивідуальні стратегії поведінки у ситуаціях невизначеності (Г. Куртні, Дж. Кіркланд, П. Вігюрі) [29].

Толерантність до невизначеності є одним з чинників адаптації до умов, що характеризуються як неоднозначні (неповні) або невизначені, тож маємо розглянути цей феномен більш детально.

Термін толерантність у психологічному словнику визначається як поблажливість, терпимість до чужих позицій, думок та переконань. За твердженням А. Доза термін *tolerance*, уперше було використано, відповідно до одних джерел, у 1361 р., відповідно до інших – тільки в XV ст. у значенні «витривалість», «здатність витримувати біль». У XVI столітті додаються значення «стриманість», «дозвіл». У другій половині XVI століття поняття «толерантність» з'являється в Німеччині (*toleranz*) і в Нідерландах (*tolerantie*) як дозвіл, поступка в питанні про релігійну свободу [21]. Сучасні соціологи здебільшого трактують толерантність як особистісну рису у питаннях людських взаємовідносин, здатність приймати відмінності іншої людини. Таким чином, толерантність є складною міждисциплінарною категорією, що містить у собі багато аспектів. Ми розглянемо толерантність в контексті терпимості до неповних або невизначених умов.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі проблемі толерантності до невизначеності присвячено чимало досліджень. Е. Френкель-Брунсвік в 1949р. вперше протиставила поняття «інтолерантність до невизначеності» поняттю «толерантність до невизначеності» у контексті проблем етнічних стереотипів, тим самим сформувавши останнє як емоційну і перцептивну

особистісну зміну. На думку науковиці, «толерантність до невизначеності є особистісною рисою, що визначає ставлення індивіда до неоднозначних, невизначених, тривожних ситуацій незалежно від емоційного знаку цієї невизначеності». Толерантна особистість не відчуває надмірної тривожності, а розглядає невизначену ситуацію з точки зору можливостей вибору і розвитку та здатна активно діяти в ній. І навпаки, особистість, інтолерантна до невизначеності, схильна до деструктивної тривоги навіть якщо ситуація означає позитивні зміни в майбутньому [42]. Для інтолерантної особистості характерними є:

- потяг до безумовного прийняття чи відторгнення інших людей;
 - пошук безпеки, надання переваги усьому знайомому та уникання незрозумілого, незнайомого;
 - нездатність до мислення у категоріях ймовірностей;
 - несприйняття суперечливих стимулів;
 - неможливість припущення наявності позитивних і негативних характеристик в межах одного об'єкта чи ситуації;
 - потреба у категоризації;
 - дихотомічність сприйняття, винесення полярних суджень по типу «чорне-біле»;
 - тенденція до ухвалення поспішних рішень без врахування реального стану справ;
 - сприйняття неоднозначних стимулів як джерела загрози.
- Загалом інтолерантність розглядається в декількох площинах:
- як особистісна риса, що зумовлює недопущення до певної діяльності людей, що відрізняються від індивіда-носія інтолерантності будь-якими ознаками;
 - як негативний національний атрибут;
 - як переконання, що власні погляди чи спосіб життя є більш правильними, ніж у інших;

- як нетерпима і неприпустима поведінка, відторгнення чужої думки як неправильної [42].

Інтолерантність як риса особистості набуває таких характеристик, як ригідність мислення, агресивність, тривожність, забобонність та авторитаризм. Щодо невизначеності, інтолерантність означає неможливість витримувати чи контролювати ситуації, інформації про які недостатньо чи зовсім немає [42].

Подібним чином визначив толерантність на протигагу інтолерантності дослідник С. Баднер. За його словами, інтолерантність є тенденцією сприймати невизначені ситуації джерелом загрози, а отже, під толерантністю він розуміє «тенденцію сприймати невизначені ситуації бажаними». Він виокремив основні характеристики (типи) невизначених ситуацій. До першого типу відносяться новітні ситуації, що мають недостатню кількість стимулів; до другого – комплексні, що мають надмірну кількість стимулів; третій тип – суперечлива невизначена ситуація, де стимули є не до кінця зрозумілими [32].

Ряд дослідників звертає увагу на зв'язок інтолерантності до невизначеності з виникненням тривожних розладів. Х. Кроне запропонував модель занепокоєння, за якою низький рівень толерантності до невизначеності та легкість виникнення негативних емоційних реакцій з великою ймовірністю призводять до підвищеного рівня занепокоєння та тривоги [29]. Також активно вивчаються методики контролю невизначеності, робились спроби визначити вплив рівня невизначеності завдання та особистого рівня толерантності до невизначеності студента на якість виконання ним цього завдання.

Д. Маклейн вважає толерантність до невизначеності особистісною рисою, що характеризується спектром реакцій на нові, складні чи незнайомі стимули. Це поняття охоплює як когнітивні, так і емоційні аспекти життя індивіда, і може варіюватися в залежності від культурних факторів [61]. Наприклад, деякі культури можуть схилитись до уникнення невизначеності,

намагаючись створити чіткі правила і структури, тоді як інші можуть заохочувати ризик і інновації.

Т. Адорно вважав толерантність до невизначеності важливим психологічним конструктом та підкреслив, що вона є основою для розвитку життєстійкості. Він також виявив взаємозв'язок між толерантністю до невизначеності та такою характеристикою особистості як авторитарність. Він також сприймав інтолерантність до невизначеності як недолік особистості, нездатність впоратись зі складністю оточуючого світу, та вбачав у ній синонімічність з поняттям «ригідність» [29].

У вітчизняних наукових дослідженнях толерантність до невизначеності розглядається як комплексна особистісна характеристика, що включає психологічну стійкість, систему цінностей, особистісні установки та індивідуальні риси [13]. Різні дослідження вказують на зв'язок цього явища з когнітивними стилями й особистісними характеристиками, розвитком ідентичності, а також особливостями прийняття рішень у моральних та особистісних виборах. Також виявлено соціальну, культурну, професійну та вікову специфіку прояву толерантності до невизначеності.

Під керівництвом українського науковця П. Лушина розробляються програми дослідження толерантності до невизначеності в екофасилітаційній парадигмі, яка полягає в ідеї, що доросла людина у необхідній і достатній для себе мірі має здатність «толерувати невизначеність» або творчо переходити мало структуровані ситуації життя, а психолог (екофасилітатор) лише сприяє особі в усвідомленні цієї здатності долати перехідні періоди [19].

А. Гусев пропонує розглядати феномен толерантності до невизначеності у декількох площинах:

- як різновид когнітивного стилю, який передбачає можливість прийняття вражень, що не відповідають, чи навіть входять у протиріччя з наявними у людини уявленнями, які вона оцінює як вірні та очевидні;

- як соціально-психологічну установку, тобто систему відносин, що може бути розглянута як установка з її трикомпонентною структурою,

оскільки вона містить у собі когнітивне оцінювання невизначеності, емоційне реагування та певне поведінкове реагування;

- як особистісну характеристику, що включає позитивне ставлення до ситуацій невизначеності чи множинності вибору, отримання від перебування у таких умовах задоволення та свідоме прагнення знову їх пережити [5].

Таким чином, умови невизначеності можна розглядати як динамічну характеристику життєдіяльності людини, що впливає на її здатність адаптуватися до змінюваного середовища. Невизначеність є невід'ємною частиною життя, формуючи виклики, з якими стикаються люди у різних аспектах — від професійних до особистісних. Окрім того, невизначеність в житті є не лише джерелом стресу, а й важливим фактором, що сприяє розвитку особистості та підвищенню життєздатності. Розуміння та прийняття невизначеності може стати ключем до успішної життєдіяльності в динамічному світі. Рівень толерантності до невизначеності в деяких дослідженнях використовується для валідизації та стандартизації нових методик.

У освітньому середовищі толерантність до невизначеності впроваджується в організацію навчального процесу, проводяться дослідження щодо його кореляції з іншими властивостями функціонування системи освіти.

Різні автори у різний час проводили дослідження толерантності до невизначеності як аспекту впливу на певні особистісні якості, серед яких креативність, здатність до інновацій, гнучке використання модальностей розуміння, адаптивність, емоційна стабільність, психологічне благополуччя. Останню характеристику ми розглянемо детальніше в наступному розділі.

1.2. Зміст та структура благополуччя особистості у сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій літературі

Тема задоволеності людини якістю власного життя вже довгий час турбує дослідників з різних куточків світу. Це явище прийнято називати

благополуччям або добробутом. Тлумачний словник української мови визначає благополуччя як стан життя, що характеризується достатком, спокоєм і щастям. Антропологи, соціологи, філософи, освітяни, психологи розглядають його під різними кутами: з фізичної (рівень фізичного розвитку і здоров'я людини), емоційної, екологічної, психологічної точки зору тощо.

Матеріальне благополуччя тлумачиться як задоволеність людини матеріальним аспектом свого існування та стабільністю матеріального статусу. З соціальної оптики благополуччя людини характеризується взаємодією з різними середовищами (сімейним, освітнім, просторовим, міжособистісним та ін.) та ступенем залученості особи до суспільства.

Щороку розуміння й знання про благополуччя змінюються, розширюються і доповнюються внаслідок відкриття нових факторів впливу та компонентів, таких, як наявність сенсу життя, фізична активність, характер соціальних відносин та інші. Поглиблені емпіричні дослідження, проведені в царині психологічного благополуччя, дозволили класифікувати це поняття в декількох категоріях.

М. Аргайл оперує синонімічним поняттям «щастя», коли говорить про переживання відчуття задоволеності життям [30]. На його думку, воно полягає в переживанні позитивних емоцій і відсутності негативних. При цьому найбільший вплив мають такі фактори, як наявність близьких соціальних зв'язків, здоров'я, задоволеність роботою, наявність вільного часу та деякі особистісні якості; в меншій мірі впливає матеріальна забезпеченість; майже зовсім не впливає вік і стать.

Суб'єктивне благополуччя як вид психологічного благополуччя описане в працях Е. Дінера як таке, що складається з двох компонентів: емоційного та когнітивного. Емоційна складова включає баланс позитивних і негативних емоцій, які людина відчуває протягом певного відрізка часу, а когнітивна – це рефлексивна оцінка суб'єктом свого рівня задоволеності життям [35]. Суб'єктивне благополуччя як процес переживання позитивних емоцій, на думку Е. Дінера, дуже близьке за розумінням до поняття «щастя», але також

його можна розглядати і як функціональний процес, допоміжний в досягненні інших цілей.

В той же час інші дослідники, зокрема М. Селігман, схильні розділяти поняття «щастя» і «психологічне благополуччя», зауважуючи, що щастя і задоволеність життям – це показники загального благополуччя з суб'єктивної точки зору, тобто людина сама оцінює, добре вона живе чи погано [68]. Тоді як психологічне благополуччя свідчить про повноцінно функціональну людину, здатну впоратися з проблемами і викликами та вести успішне життя, навіть якщо вона не відчувається щасливою [54].

Розбіжності науковців в дефініціях суб'єктивного та психологічного благополуччя досі викликають дискусії. Проте аналіз наукових теорій показує, що все ж таки психологічне благополуччя є більш широким поняттям, позаяк суб'єктивне ґрунтується лише особистому переживанні людини, а психологічне включає критерії соціального, психологічного та фізичного функціонування. Психологічне благополуччя часто призводить до благополуччя суб'єктивного, тоді як суб'єктивне часто не означає наявність психологічного.

Дослідниця Н. Каргіна розглядає феномен психологічного благополуччя в контексті двох підходів: гедоністичного та евдемоністичного [9]. Базовим для гедоністичного підходу є баланс позитивного та негативного афектів, а благополуччя описується в термінах задоволеності чи незадоволеності життям. Гедоністичні ідеї отримали розвиток у таких напрямках, як психоаналіз та біхевіоризм, а Д. Каннеман під час вивчення емоційної, підсвідомої і раціональної граней особистості виокремив напрям «гедоністична психологія» [9].

Е. Дінер емпірично встановив незалежність позитивних емоцій «суб'єктивно благополучних» респондентів від впливу життєвого досвіду і зовнішніх чинників, сформувавши таким чином тезу про те, що благополуччя не може розглядатися ізольовано від окремої особистості, а має враховувати її установки та ціннісні орієнтації [36]. Прихильником цього підходу є також Н.

Бредберн, який у своїх дослідженнях благополуччя оперував ознаками, що відображають стан щастя чи нещастя.

Таким чином, переважання схильності до позитивного реагування, орієнтування на позитивний досвід, позитивна життєва установка формують когнітивну диспозицію, названу С. Штайнером «надія на краще» [69], а М. Шеєром та Ч. Карвером – диспозиційним оптимізмом. Теорія останніх двох вчених є провідною в психології оптимізму. Вона ґрунтується на очікуванні від прийдешнього позитивних подій. Так, стикаючись з перепонами, оптимісти продовжують йти до мети, хоча їх досягнення в цьому напрямку можуть бути зовсім незначними, а песимісти, навпаки, за найменшої перешкоди піддаються сумнівам у доцільності продовжувати розпочате. Тобто очікування людини визначають її поведінку [40].

Дослідники Д.Каннеман, Е.Десі, А. Вотерман акцентують увагу на важливості соціального середовища суб'єкта, окрім фізичного та психічного здоров'я. Вони висловлюють думку, що здатність людини пристосовуватися до соціальних оточуючих умов і позитивна соціальна поведінка є основними складовими оптимістичного мислення [9].

Велика частина досліджень у сфері суб'єктивного благополуччя присвячена відмінностям у різних етносів та культур. Так, Е. Дінер та С. Оіші дослідили, що найуспішніша в економічному плані країна – США – за показниками суб'єктивного благополуччя не входить навіть у двадцятку перших. В той самий час населення країн Західної Європи демонструє вищі показники суб'єктивного благополуччя, ніж країн Східної Європи [36].

Незважаючи на переваги гедоністичного підходу, він однак зазнав критики. Деякі дослідники (Д. Каннеман, А. Воттерман, Е. Десі) зазначають основним його недоліком теоретичну нерозробленість, тоді як інші вказують на так званий гедоністичний парадокс: чим більше особистість прагне до миттєвих насолод, тим менш задоволеною вона може бути в цілому. Н. Каргіна основним недоліком даного підходу вважає його дуальність: людина щодо різних аспектів життя може поводитися діаметрально протилежно [9].

Приміром, брати участь у волонтерських справах, але маніпулювати знайомими задля досягнення власної вигоди; отримувати естетичне задоволення від музики чи культурних подій, але жорстоко поводитися з тваринами... В гедоністичних теоріях можна нерідко зустріти й термін «гедоністичний егоїзм» – прагнення до постійного відчуття задоволення і уникнення неприємних відчуттів. Підкреслюється, що таке прагнення не має моральних обмежень, тож може зачіпати як свободи інших осіб, так і безпеку навколишнього середовища. Отже, гедоністичний підхід може сприяти егоїстичному світоглядові, позаяк концентрується на особистих бажаннях, ігноруючи соціальні та етичні аспекти життя.

К. Ріфф запропонувала альтернативу гедоністичному підходу – евдемоністичний підхід, що базується на досягненні психологічного благополуччя в результаті саморозвитку особистості [66]. На відміну від гедоністичних досліджень, прихильники цієї теорії акцентують увагу на самоактуалізації і самореалізації особистості, виявленні свого реального «я» і роботою над його зростанням. Особистісні переживання в таких дослідженнях враховуються у відповідь на повсякденні виклики. Дослідниця виділила структурні компоненти в межах цього підходу:

- автономія: здатність протистояти соціальному тиску, орієнтація на власні стандарти і цінності в оцінці своєї поведінки та поведінки інших людей;
- самоприйняття: прийняття усіх аспектів свого я, позитивне ставлення до себе;
- компетентність в управлінні навколишнім середовищем: здатність справлятися з буденними справами, реалізовуватися в різних формах діяльності та в сімейному житті, ефективно використовувати можливості з оточуючого середовища;
- позитивні відносини з оточуючими: здатність до близьких та довірливих стосунків з іншими людьми, вміння виявляти турботу, піклування, здатність до співпраці і вміння йти на компроміс;

- мета в житті: наявність життєвих цілей, здатність слідувати визначеним напрямом;
- особистісне зростання: розвиток талантів і можливостей, реалізація потенціалу, відкритість новому досвіду [66].

Ці шість компонентів психологічного благополуччя спрямовані на заповнення недоліків гедоністичної системи і покращення відчуття захищеності і психологічної стійкості в несприятливих умовах.

Розробник теорії щастя М. Селігман розглядав щастя як переживання позитивних афективних станів над негативними. Він зробив свій внесок в позитивну психологію, представивши власну модель процвітання, що описує психологічне благополуччя в п'ятьох ключових областях:

- позитивні емоції: життя приємне або щасливе, коли позитивні емоції домінують, а прояв негативних вкрай малий;
- залученість: повна участь індивіда у виконанні завдання (людина щаслива, коли розвиває і потім демонструє свої сильні сторони в роботі, в навчанні, в стосунках тощо);
- відносини: вибудовування соціальних і міжособистісних стосунків;
- сенс: розуміння вищої мети свого існування;
- досягнення: важливо не лише досягти мети, а й визнати свої досягнення, незалежно від їхнього масштабу [68].

Дана модель демонструє сприйняття особистістю життя у трьох аспектах: як приємне (прагнення особи до гедоністичного благополуччя), як хороше (прагнення будувати своє життя відповідно до свого призначення) та як змістовне (віднайдення сенсу свого життя). Як вважає автор, два останні аспекти є проявом евдемоністичних принципів. Його емпіричні дослідження показують, що респонденти, які керуються гедоністичними цінностями, демонструють високий рівень суб'єктивної задоволеності, їх позитивні відчуття превалюють над негативними. Разом з тим, респонденти, джерелом сприйняття яких є евдемоністичні цінності, демонструють значно вищу

суб'єктивну задоволеність і схильність до саморозвитку і регулярної самоактуалізації.

Поряд із благополуччям психологічним, дослідники виділяють такі елементи загального благополуччя, як професійне, фінансове, фізичне і соціальне благополуччя, пов'язане з суспільним життям особистості та з максимально ефективним використанням матеріальних та духовних ресурсів цивілізації [58]. Соціальне благополуччя – це є певний ідеал розвитку суспільства, в якому створюють сприятливі умови для всебічного розвитку і повноцінного функціонування людини [25]. Розрізняють два рівні соціального благополуччя: рівня суспільства та рівня особистості, при чому останнє одночасно ґрунтується на соціальному благополуччі суспільства і на особистісній оцінці людиною свого добробуту. Західні вчені стверджують, що соціальне благополуччя включає п'ять вимірів:

- соціальне прийняття: віра в доброзичливість і продуктивність інших людей, пов'язана з загальними поглядами на природу людини і відчуттям комфорту поряд з іншими;
- соціальна актуалізація: оцінка потенціалу розвитку суспільства, переконання в тому, що еволюція суспільства реалізується через його інститути і громади;
- соціальний внесок: відчуття суб'єктом своєї корисності, значимості для суспільства в цілому і окремих груп;
- соціальна узгодженість: розуміння світу як узгодженого і передбачуваного, як такого, що має сенс і логіку розвитку;
- соціальна інтеграція: відчуття себе частиною спільноти, почуття належності, наявності соціальних зв'язків з іншими людьми [25].

Поширеною є класифікація для підрахунку індексу благополуччя, за якою воно містить такі складові, як фізичне здоров'я, соціальні відносини, матеріальна забезпеченість, відсутність депресивних ознак, наявність роботи і вільного часу. В тому чи іншому контексті безліч дослідників називають здоров'я людини одним з найвизначніших показників добробуту. Це цілком

виправдане твердження, позаяк здоров'я населення є стратегічним ресурсом для формування потенціалу розвитку держави і її економічного зростання. На індивідуальному рівні здоров'я сприяє досягненню фінансового та соціального благополуччя і є призвою для сприйняття рівня задоволеності власним життям. Хвороба, навпаки, функціонально обмежує життєдіяльність людини і, відповідно, зменшує її рівень задоволеності життям.

Актуальним питанням також є оцінка і порівняння рівня соціального добробуту різних країн. Для цього застосовуються різноманітні системні, комплексні та інтегральні показники, зокрема, Міжнародний індекс щастя, Австралійський індекс благополуччя, Індекс людського розвитку та інші, використовувані різними дослідниками в різних країнах світу. ООН в 1990 р. впровадила Індекс людського розвитку (до 2013 Індекс розвитку людського потенціалу), який став найбільш поширеним і застосовуваним у світі. Він вимірює рівень життя, довголіття, грамотності й освіченості в різних країнах, використовуючи три види показників:

- 1) очікувана тривалість життя;
- 2) очікувана тривалість навчання і рівень грамотності населення;
- 3) рівень життя на душу населення за паритетом купівельної спроможності [47].

За цим інтегральним показником у 2023 році Україна посіла 100 місце із 193 країн та територій з показником індексу 0,734, а очолили список відповідно Швейцарія, Норвегія та Ісландія. Завдяки цим оцінкам населення будь-якої країни може проаналізувати стан соціального добробуту суспільства і зробити певні кроки для його підвищення.

Іншим важливим аспектом загального благополуччя є емоційне благополуччя. Наукові дослідження, зокрема С. Любомирські зі співавторами, детермінантами емоційного благополуччя називають:

- життєві обставини та демографію;
- риси особистості;
- стратегії поведінки [59].

А. Лін-Ян та А. Вільямс встановили, що емоційне благополуччя особистості залежить від того, як людина цінить час. Е. Дінер зі співдослідниками вважають, що на емоційний добробут впливає темперамент та підтримуючі соціальні відносини [57].

Інші дослідники розглядають умови праці, рівень стресу та напруги як чинники емоційного благополуччя. Також існують дослідження про зв'язок суспільного життя та благополуччя. Л. Сердюк наголошує на тому, що емоційне благополуччя залежить від інтерпретації подій, а Я. Янг зазначає, що воно залежить від орієнтації особистості на щастя [74].

У зарубіжній науці, як зазначає Л. Сердюк, набуває популярності теорія детермінації емоційного благополуччя, що заснована за засадах когнітивно-поведінкової теорії особистості. Висловлюється припущення про вибірковість людської пам'яті і уваги [25]. Так, в кожному з цих процесів індивід зосереджується на позитивній або негативній інформації, і це постійно впливає на рівень його благополуччя. Механізмами залежності емоційного благополуччя від оцінки й інтерпретації подій виступають глобальні орієнтації особистості та копінг-стратегії.

У теорії К. Ріфф найбільш значущими детермінантами емоційного благополуччя названо усвідомленість життя і самоприйняття. Дослідниця вводить термін «позитивне функціонування особистості» для позначення емоційно благополучної особи [66].

Серед сучасних вітчизняних дослідників все частіше основним чинником емоційного благополуччя називається життестійкість [25]. Вважається, що люди, що володіють цією характеристикою, більш резильєнтні до стресових умов, здатні знаходити конструктивні способи реагування на труднощі та фокусуються на позитивних аспектах життя.

Серед механізмів регуляції емоційного благополуччя слід відзначити здатність людини змінювати емоційні наслідки подій [25]. Цей механізм

традиційно застосовується у рамках психотерапевтичної практики для рефлексії емоційного досвіду. Рівень здатності людини до рефлексії подій та емоцій безпосередньо впливає на те, як людина вирішуватиме емоційні проблеми – в позитивному чи негативному ключі.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що психологічне благополуччя - це комплексне явище, яке слід вивчати з погляду багатьох аспектів, зокрема, його тісний взаємозв'язок із фізичним здоров'ям. Як благополуччя впливає на ризики виникнення психосоматичних та тривожних станів, так і хвороби впливають на матеріальну та емоційну сторону добробуту. Також важливими складовими є соціальна взаємодія, позитивне мислення, життєстійкість та здатність до саморегуляції емоцій. Психологічне благополуччя функціонує через різні механізми, у тому числі через спосіб мислення, емоційну регуляцію та когнітивну оцінку подій. Розуміння його видів, чинників та складових допомагає формувати стратегії для покращення якості життя й емоційного стану особи. Це системна характеристика людини, що проявляється у переосмисленні цінності життя і життєвих стратегій, а також як засіб реалізації потенційних можливостей і здібностей.

1.3. Феномен динамічної безпеки та його зв'язок із благополуччям особистості

Термін «динамічна безпека» виник у 1985 році у Великій Британії внаслідок масових заворушень 70 – 80х років у в'язницях. Його ввів до обігу колишній директор тюремної адміністрації Ян Дунбар, який став відомим завдяки впровадженню прогресивних ідей в роботу підпорядкованої йому служби. Він наголошував на подоланні безладів за рахунок ставлення до засуджених та до співробітників як до особистостей і формування справедливих та ввічливих взаємовідносин «персонал - засуджений» [39].

Ще у 1998 році, виступаючи перед Південноафриканським департаментом виправних служб, Нельсон Мандела заявив, що «повний внесок, який наші в'язниці можуть зробити для постійного зменшення рівня злочинності в країні, також полягає в тому, як вони ставляться до ув'язнених. Ми не можемо не підкреслити усю важливість як професіоналізму, так і поваги до прав людини» [38].

В жовтні 2020 року відбулось перше засідання робочої групи проєкту «Європейський Союз та Рада Європи працюють разом для підтримки в'язничної реформи в Україні» (SPERU) щодо обговорення структури та змісту тренінгу про динамічну безпеку в установах виконання покарань, що стало відправною точкою для розвитку концепції в Україні [70].

Євроінтеграційний курс України до початку великої війни вимагав приведення законодавства, зокрема в сфері виконання покарань, до міжнародних гуманістично-орієнтованих стандартів і засад. Створення безпечного середовища, яке передбачає поєднання та забезпечення існування фізичної, процедурної та динамічної безпеки як для засуджених осіб, так і для в'язничного персоналу, засновано на базовому конституційному положенні більшості демократичних країн світу про безпеку людини як одну з найбільших соціальних цінностей. Обов'язок забезпечення цієї норми покладено на державу, тож Україна, як член SPERU, теж мала впровадити та забезпечити виконання цього підходу. На жаль, деякі політичні і соціально-економічні чинники, зокрема і початок повномасштабного вторгнення, якого зазнала Україна 24 лютого 2022 року, завадили впровадженню прогресивних кроків для вдосконалення кримінально-виконавчої системи.

Проведений аналіз літературних джерел вказує на наявність певних досліджень в Україні щодо визначення поняття безпеки та його складових. Зокрема, проводились дослідження у сфері виконання покарань (Христич І.П., Яковець І.С., Автухов К.А., Богатирьов І.Г., Пузирьов М.С., Боднар І.В. та інші), що визначають безпеку як певний стан правовідносин, що виникають під час виконання кримінальних покарань.

Основним принципом, викладеним в міжнародному праві та всіх відповідних міжнародних стандартах, що стосуються поводження з ув'язненими, є те, що поводження з ними повинно бути гуманним і поважати права та свободи людини і громадянина. Катування, а також нелюдське і принижуюче поводження заборонені міжнародним правом щодо всіх ув'язнених, включаючи тих, хто вважається особливо небезпечним. В'язничні адміністрації не можуть посилалися на жодні обставини як на виправдання для використання катування або жорстокого поводження.

З цим принципом погоджуються і вітчизняні дослідники. Так, М.С. Пузирьов пропонує визначати «безпеку в пенітенціарній системі» як «стан захищеності засуджених, персоналу, інших осіб від небезпек та загроз під час виконання та відбування покарань в місцях несвободи Міністерства юстиції України, що в підсумку сприяє досягненню мети захисту інтересів особи, суспільства і держави» [23].

Гальцова О.В. наголошує, що безпека засуджених та персоналу установ виконання покарань (УВП) – це насамперед гарантування та здійснення державою заходів щодо максимального збереження життя та здоров'я від будь-яких джерел небезпеки під час відбування покарань засуджених та персоналу установ виконання покарань [3].

Вперше українська кримінально-виконавча система стикнулася з серйозними викликами, спричиненими бойовими діями, ще в 2014 році. Тоді значна кількість установ виконання покарань опинилась на окупованій території, що погіршило стан безпеки в цих установах і відкинуло розвиток далеко назад. Засоби масової інформації тоді рясніли заголовками про порушення прав засуджених.

Зараз прийнято поділяти проблеми, що спіткали кримінально-виконавчу систему, на дві групи. До першої належать проблеми в УВП, які опинилися на окупованих чи тимчасово окупованих територіях, а також в зоні бойових дій, до другої – проблеми УВП по всій іншій території України, тобто в тилу.

У обох груп є як спільні негативні ситуації (порушення прав ув'язнених, катування, залякування та насильство), так і ряд розбіжностей, тож підхід до забезпечення безпеки в УВП в обох групах відрізняється.

Щодо першої групи превалюють заходи по евакуації УВП на територію, підконтрольну Україні, тоді як до другої групи є більш застосовуваним безпековий підхід із врахуванням всіх трьох складових.

З точки зору фізичної складової, вирішується питання облаштування сховищ та укриттів для засуджених і персоналу, розробки процедури їх якнайшвидшого переведення туди під час ракетних чи артилерійських атак, безперервного забезпечення енергоносіями всіх електронних систем, в майбутньому – розробка плану заходів повоєнної відбудови УВП з урахуванням безпекових вимог.

Найнагальнішим питанням в царині процедурної безпеки є регламентація та проведення процедури евакуації ув'язнених та персоналу, а також їх повернення на підконтрольну Україні територію для запобігання терористичним злочинам з боку ворожої армії проти цієї вразливої групи населення. Не останнє місце в цій процедурі відведено динамічній безпеці, оскільки в складних життєвих умовах персоналу вкрай важливо не втратити довіру та підтримувати якомога здоровішу атмосферу у місці тримання засуджених, мінімізувати ризики їх втечі чи переходу на бік ворога.

В європейському контексті актуальні і інші виклики і питання. Швейцарський контекст, приміром, характеризується значною гетерогенністю. 102 установи мають різний розмір: найменша в'язниця вміщує лише п'ять ув'язнених, тоді як найбільша може вмістити 398 осіб. В'язниці також виконують різні юридичні завдання: їх можна використовувати для адміністративного затримання, у зв'язку з кримінальними провадженнями (попереднє та запобіжне ув'язнення), відповідно до законодавства про іноземців та інтеграцію, а також для різних форм кримінального ув'язнення.

Окрім в'язниць, існують інші пенітенціарні установи, а також заклади для виконання терапевтичних заходів, при цьому останні мають переважно

терапевтичний акцент і, отже, зазвичай мають більше ресурсів у плані персоналу. У цих установах налагодження стосунків вже є важливою частиною їхнього доглядового мандату.

Крім того, кримінальні санкції також реалізуються в установах, які не підпорядковуються пенітенціарним органам. До них належать психіатричні клініки та приватні житлові будинки.

Команда норвезьких дослідників виявила, що впровадження динамічної безпеки в малих установах (з кількістю ув'язнених до 50 осіб) зазвичай є легшим, ніж у середніх та великих установах. У менших установах контакт між працівниками та ув'язненими часто є більш інтенсивним, що означає, що багато проблем можуть бути виявлені на ранньому етапі. Працівники часто виконують кілька функцій (нагляд, управління командою, адміністрація тощо) одночасно, і внаслідок цього стикаються з повсякденним життям ув'язнених у більш комплексний спосіб [38].

Згідно з опитуваннями, проведеними дослідницькою групою, ув'язнені в менших установах відчували себе краще під наглядом і підтверджували, що з ними ставляться більш гуманно; цей факт дозволив їм використовувати свій період ув'язнення конструктивно. Зниження витрат на охорону здоров'я в таких установах, ймовірно, також пов'язане з цим. З іншого боку, більші заклади мають більше можливостей та ресурсів для впровадження інтервенцій і реабілітаційних програм [38].

У США, окрім включення концепції ефективних взаємовідносин між персоналом та ув'язненими до програми підготовки персоналу, тюремна адміністрація повинна забезпечити втілення концепції ефективних взаємовідносин у життя шляхом формування та застосування відповідної операційної політики [39].

Центральне положення політики має сприяти підвищенню ролі тюремного персоналу у розвитку та підтримці конструктивних стосунків з ув'язненими, у прийнятті рішень та ефективному вирішенню мінливих, складних і надзвичайних ситуацій. Це має бути особливо очевидним у

контексті догляду за ув'язненими (наприклад, запобігання самоушкодженням та самогубствам) та боротьби з протиправною поведінкою. Але ті ж самі положення повинні регулювати і те, як центральна політика безпеки та контролю покладається на місцеві адміністрації, а також на тюремний персонал, який приймає активні рішення та взаємодіє з ув'язненими, наприклад, в питаннях деескалації потенційно небезпечних ситуацій. Політика повинна бути спрямована на підтримку персоналу, надаючи чіткі рамки та інструменти для роботи; але її успіх залежить від суджень, розсудливості та дій кожного окремого співробітника [39].

В Україні концепція динамічної безпеки знайшла застосування і в сфері навчання. З кінця лютого 2022 року, у зв'язку з масованими ракетними обстрілами населених пунктів по всій території країни, заклади освіти стали виконувати не лише освітні, а й захисні функції. Водночас виявилось, що ці споруди не мають навіть компонентів статичного захисту: добре вентильованих, освітлених бомбосховищ з достатньою місткістю і наявністю доступу до інтернету, місць для зберігання питної води і продуктів харчування, місць для відпочинку дітей, генераторів електроенергії та ін.

Разом з тим зросла кількість внутрішньо переміщених сімей, діти яких були зараховані до місцевих шкіл. Це вимагає створення умов для швидкої інтеграції та адаптації як внутрішньо-переміщених дітей, так і дітей, в клас до яких додалося нових учнів. Обидві групи дітей можуть мати різний життєвий досвід, різний рівень стресостійкості та тривожності, що вимагає більш індивідуального освітнього підходу з боку педагогічного колективу, що, в свою чергу, стає викликом для вчителів.

Описана ситуація вимагає впровадження компонентів динамічної безпеки. Зміст поняття динамічної безпеки в закладах освіти та взаємозв'язок між програмами відновного правосуддя та компонентами динамічної безпеки взявся досліджувати науковий співробітник лабораторії прикладної психології освіти Ю.А. Луценко [15].

Дослідник визначив поняття «відновне правосуддя» як спосіб реагування на протиправну поведінку чи вчинення правопорушення, що враховує баланс інтересів потерпілої сторони, правопорушника та громади; він запрошує обидві сторони конфлікту до діалогу і дає можливість відновити справедливість та досягти консенсусу. Відновне правосуддя включає такі практики, як медіації, конференції (в т.ч. сімейні наради) та кола примирення.

Медіація, на його думку, означає залучення до конфлікуючих сторін третьої особи з метою надання допомоги конфлікуючим добровільно досягти згоди, зокрема за допомогою сімейних конференцій чи кола примирення [15].

Він вказує, що сімейні конференції є унікальним інструментом, що базується на двох почуттях. Перше – це почуття сорому, яке у правопорушника посилюється із залученням значимих для нього людей (членів сім'ї, які його підтримують). Це породжує друге почуття: прийняття відповідальності за скоєне і бажання виправити ситуацію.

Кола примирення беруть початок серед корінних народів Північної Америки. Ця практика полягає в тому, що учасники конфлікту розташовуються так, щоб утворити коло, і тоді обговорюють конфліктну ситуацію, передаючи слово по черзі кожному, хто знаходиться в цьому колі, допоки не прийдуть до спільного рішення [15].

Дослідники, зокрема: М. Райт, Г. Зер, Д. Фолджер, В. Землянська відзначають високу ефективність програм відновного правосуддя (примирення) в освітній площині. Ключову роль у впровадженні таких програм відіграють практичні психологи [3]. В США застосування медіації поза юридичною площиною датується початком 2000-х років. Тоді такі підходи почали впроваджувати у конфліктах, пов'язаних з розлученням, у майнових суперечках, у конфліктах щодо страхових виплат та позовах до державних служб.

В Україні пілотний проєкт програм примирення стартував у 2008 році в кількох пілотних областях (Львівська, Вінницька, Хмельницька, Київська). Аналіз результатів моніторингу показав високу кореляцію між наявністю

служби порозуміння в освітньому закладі та зниженням кількості конфліктних ситуацій та негативних явищ (ізоляція, булінг тощо) серед учнів.

У 2019 році було законодавчо закріплено практики медіацій у розробленій концепції «Мирна школа». Концепція передбачає реалізацію інтегрованого підходу, в якому беруть участь педагоги, батьки і учні, та практичних інструментів для створення безпечного та підтримуючого навчального середовища [15].

З лютого 2022 року близько 3 млн людей емігрували за межі країни і приблизно стільки ж були змушені переїхати до інших, умовно-безпечних областей України, що призвело до міграційної кризи. Діти почали ходити в інші школи, в новому для себе оточенні, тож часто могли відчувати невпевненість, замкнутість, сором або відкриту агресію, ворожість. У цьому контексті програми відновного правосуддя розглядаються як практичний інструмент для задоволення потреб сторін і подолання міжособистісних конфліктів. Медіація зменшує залежність від сторонньої допомоги, активізуючи власні ресурси і здібності для конструктивного вирішення конфліктів і надання допомоги самим собі.

У моделі «Мирна школа» використано чотири успішні методики з вітчизняного та зарубіжного досвіду. Це такі практики, як «відновна школа» - методика, спрямована на формування ефективної комунікації між всіма учасниками освітнього процесу; шкільна служба порозуміння – навчання конструктивним моделям поведінки за принципом «рівний – рівному»; «стійкість» - взяття стресової ситуації під контроль через задіяння внутрішніх і зовнішніх ресурсів; та «культура добросусідства», покликана поважати різноманіття через навички недискримінації та поваги до іншого типу сприйняття оточення [15].

Динамічна безпека важлива не лише в пенітенціарних установах, але й має безпосередній вплив на життя людини загалом. В умовах зростаючих екзистенціальних загроз убезпечення себе стає важливим аспектом психологічного та емоційного стану індивіда. В світовій практиці безпека

розглядається у трьох категоріях: фізична (забезпечення захисту фізичного простору від ризику атак як ззовні, так і зсередини), процедурна (правила поведінки, навчання всіх учасників процесу, розробка стандартів безпеки, проведення аналізу та оцінки стану безпеки у закладі та ін.) та динамічна (соціальні відносини всередині пенітенціарної чи іншої досліджуваної установи).

Поняття динамічної безпеки безпосередньо пов'язане з поняттям психологічної безпеки особистості, так як відображає її через призму міжособистісних стосунків [17]. Психологічна безпека формується рядом факторів, які можна згрупувати за ступенем об'єктивності:

- фактори об'єктивного порядку, що забезпечують безпеку на рівні індивіда: виступають універсальними чинниками і залежать від культурно-історичного розвитку суспільства (наприклад, задоволення базових потреб людини);

- фактори об'єктивного порядку, що забезпечують психологічну безпеку особистості як соціального типу: загальноприйняті стандартні норми, вміння розуміти і приймати інших, вміння бути соціально значимим, адекватна самооцінка;

- фактори суб'єктивного порядку, що забезпечують психологічну безпеку особистості як індивідуальності: мотиваційно-сміслові відносини [17].

Тож психологічна безпека освітнього середовища є станом психологічної захищеності учасників освітнього процесу, що забезпечується створенням сприятливого психологічного клімату у групах учнів та вчителів.

В даному контексті динамічна безпека є одним з факторів формування психологічної захищеності, покликаним створити діалогічний характер спілкування між групами, атмосферу довіри та взаємоповаги і міжособистісну толерантність. Для її досягнення необхідне впровадження психотехнологій, зокрема, групових дискусій та вправ на взаємодію та ненасильницьку

комунікацію для всіх учасників освітнього процесу (вчителів, учнів, батьків, адміністрації).

Під час аналізу наукової літератури було виявлено неефективність забезпечення динамічної безпеки в навчальних закладах. Дослідники пов'язують це з відносною новизною поняття та його попередньою спрямованістю виключно на сферу виконання покарань та служби пробації.

Зазначається, зокрема, що для більшості закладів освіти й досі характерне «застрягання» в старих традиціях управління, що часто носять вертикальний, автократичний характер. В директивній моделі спілкування між учнівським та педагогічним колективом є односпрямованим та служить підтриманню порядку за рахунок встановлених норм та офіційних інструкцій щодо розпорядку освітнього процесу.

Для переходу до динамічної концепції безпеки важливо змінити спосіб сприйняття та ставлення до аспектів захисту та безпеки, щоб мати спільне розуміння оцінки ризику певних ситуацій та наслідків, до яких вони можуть призвести.

Акцент також слід зробити на опануванні психотехнологій вчителями, викладачами та учасниками освітнього процесу. Таким чином, наше емпіричне дослідження буде присвячене вивченню динамічної безпеки у вишах та її вплив на благополуччя персоналу та студентів.

Отже, сучасна соціально-психологічна ситуація в Україні наразі характеризується як умови невизначеності. Нестабільність та складність прогнозу майбутнього, засвідчує, що українці живуть на межі ризику та екстремальності. У таких умовах питання безпеки, зовнішньої та внутрішньої (психологічної) є актуальним та затребуваним усіма сферами життєдіяльності українців.

Ми визначили, що безпека – це стан діяльності, при якому з певною ймовірністю виключається прояв небезпек. А психологічна безпека - це стан середовища, вільний від проявів психологічного насильства у взаємодії. Психологічна безпека включає у себе не тільки показник безпеки середовища,

а й потужність захисної системи самої людини, що може включати у себе такі показники як: адаптивність, психологічна резильєнтність, життєстійкість, ефективність захисних механізмів та опанувуючої поведінки, установки, прагнення, цінності, тощо. Тобто феномен психологічної безпеки включає у себе взаємодію внутрішнього та зовнішнього та її результат, який являє собою рівень психологічної безпеки особистості.

Динамічна безпека – це сукупність певного типу мислення, внутрішньої культури, особливостей взаємодії і стосунків, а також етичних норм у конкретному закладі. Динамічна безпека залежить від людського фактору.

Динамічна безпека в умовах невизначеності виявляє низку аспектів вирішення цієї проблеми у організаціях різного типу. Зокрема, розвиток організаційної культури, у тому числі культури спілкування ненасильницького характеру, а також управлінської культури – створення безпечного середовища освіти чи праці, інформаційної культури – своєчасне та повне надання інформації про можливі ризики чи небезпеку, тощо.

Динамічна безпека в умовах невизначеності потребує зміни світогляду, розвитку відповідальності та взаємовідповідальності всіх учасників процесів, зміни концепцій взаємовідносин в організаціях, адже «динамічна безпека краще функціонує в умовах конструктивних взаємовідносин всередині закладу чи установи». Тож важливими та актуальними постають розробка, впровадження методів розвитку та підтримки динамічної безпеки та модерація її динаміки у різного роду організаціях, зокрема в освітніх та пенітенціарних установах.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА ОСОБИСТІСНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

2.1. Програма емпіричного дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності

Емпіричне дослідження, програма якого представлена у цьому розділі, мало на меті дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності. Таким чином основними завданнями на цьому етапі були:

Завдання 1.

Розробка програми емпіричного дослідження, згідно мети та завдань кваліфікаційної роботи, формування вибірки, підбір діагностичних методик та методів аналізу даних.

Завдання 2.

Проведення емпіричного дослідження.

Завдання 3.

Аналіз результатів дослідження.

Завдання 4.

Формулювання рекомендацій для оптимізації динамічної безпеки в освітньому середовищі.

Згідно з метою та завданнями емпіричного дослідження, воно було сплановано у три основних етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний (рис. 2.1).

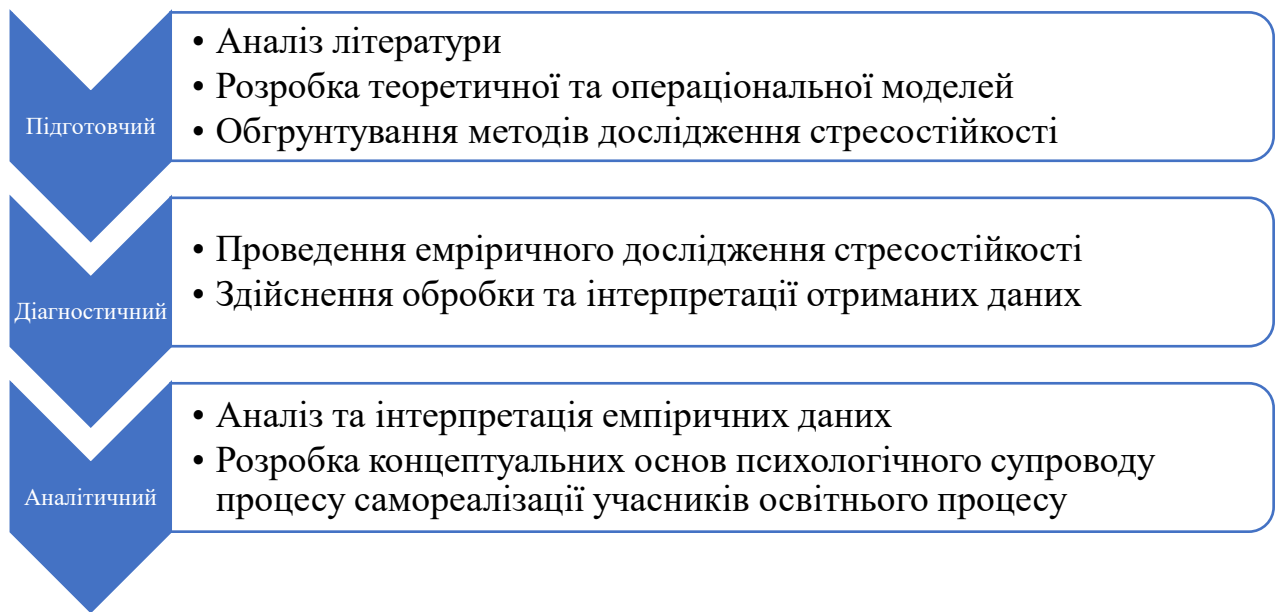

Рис. 2.1. Схема емпіричного дослідження стресостійкості, як чинника професійного становлення.

На першому, підготовчому етапі було проаналізовано літературу, розроблено програму емпіричного дослідження, визначені методи і методики, спрямовані на реалізацію визначеної мети та завдань емпіричного дослідження. Також було сформовано вибірку досліджуваних, надано їх психологічну характеристику.

На наш погляд, стан динамічної безпеки у освітній організації, і це підтверджується висновками теоретичного аналізу, забезпечується комунікацією в освітньому середовищі, її культурою та стилем. Таким чином, для діагностики стану динамічної безпеки потрібно виявити особливості цієї комунікації та стан напруженості її учасників.

Для дослідження динамічної безпеки в освітньому середовищі, нами були обрані такі методики, як опитувальник «Діагностика рівня конфліктності особистості» (Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель), методика «Діагностика ворожості» (Cook-Medley Hostility Scale, CMHS) та методика «Індекс організаційної напруженості (на прикладі освітніх організацій)» (Р.Л. Кан та ін.) (модифікація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко). Ці методики дозволяють оцінити стан динамічної безпеки у ПАУ.

Для дослідження особистісного благополуччя курсантів ПАУ була використана методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)) (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, and M. Kinderman) (адаптація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко, О.В. Креденцер).

На другому, діагностичному етапі експерименту було здійснено діагностику стану динамічної безпеки в освітньому середовищі та її взаємозв'язків із особистісним благополуччям учасників освітнього процесу ПАУ.

На аналітичному етапі здійснено обробку та інтерпретацію отриманих емпіричних даних. Для цього застосовувалися методи математико-статистичної обробки даних: первинні статистики, кореляційний аналіз.

Представлене емпіричне дослідження проводилось у 2023-2024 рр..

У дослідженні взяли участь викладачі та курсанти Пенітенціарної академії України (м. Чернігів), загальною кількістю 46 осіб (29 викладачів та 17 курсантів), що зазначено у розділі «Вступ», в частині «база дослідження».

Опис вибірки респондентів

Коротко надамо психологічну характеристику респондентів.

Викладачі пенітенціарної академії є ключовими фігурами у підготовці майбутніх фахівців пенітенціарної системи [11]. Їхня роль не обмежується передачею знань; вони також формують психологічну готовність курсантів до роботи у складних і стресових умовах.

Основні професійні компетенції викладачів ПАУ ми розділимо на групи і будемо вважати наступні:

- професійні якості та компетенції;
- психологічні якості та компетенції;
- морально-етичні якості та компетенції [11].

До професійних відносять: глибокі знання у своїх спеціальностях, які включають кримінологію, право, психологію, інформаційні технології, педагогічну роботу та інші дисципліни, що є важливими для роботи у пенітенціарній системі; моніторинг останніх досліджень і методик, з метою забезпечення актуальності та високої якості навчання; вміння застосовувати різні методи навчання, які сприяють розвитку у курсантів критичного мислення, професійних навичок та морально-етичних якостей; володіння методиками активного навчання, інтерактивними технологіями, кейс-стадіями та іншими ефективними педагогічними інструментами.

Важливим завданням є індивідуальний підхід до кожного курсанта, враховуючи його індивідуальні особливості, рівень підготовки та психологічний стан, адже це сприятиме більш ефективному засвоєнню матеріалу та розвитку професійних навичок [14]. Важливим є також вміння мотивувати курсантів до навчання, розвитку професійних навичок та особистісного зростання, створення позитивної атмосфери на заняттях, заохочення активної участі та ініціативності.

Щодо особистісних якостей викладацького складу: зокрема, у наукових джерелах вказується, що оскільки робота викладача у ЗВО вимагає високого рівня емоційної стабільності, важливою компетенцією є вміння контролювати свої емоції, зберігати спокій у стресових ситуаціях та надавати емоційну підтримку курсантам, а також здатність витримувати тривалі навантаження, зберігати працездатність та ефективність [11].

Ще однією важливою компетенцією є комунікативна. Ефективна комунікація є основою викладацької діяльності, тому дослідники вказують, що викладачі повинні мати розвинені навички міжособистісного спілкування, вміння чітко та зрозуміло викладати матеріал, слухати та відповідати на запитання курсантів [2]. Крім того, викладачі часто виконують роль наставників для курсантів, допомагаючи їм орієнтуватися у професійних та особистісних питаннях, тому важливою якістю є готовність надати підтримку, навчити курсантів навичкам управління стресом, саморегуляції та релаксації.

До морально-етичних якостей та компетенцій викладацького складу дослідники відносять наступні:

1. Етичність та справедливість. Викладачі пенітенціарної академії повинні бути зразком етичної поведінки, дотримуючись принципів справедливості, чесності та об'єктивності. Вони повинні демонструвати високу моральну культуру, повагу до прав і гідності кожного курсанта.

2. Повага до особистості. Важливою є повага до особистості курсантів, їхніх прав та свобод. Викладачі повинні уникати будь-яких форм дискримінації, булінгу або приниження гідності курсантів.

3. Професійна етика. Дотримання професійної етики є невід'ємною частиною діяльності викладачів. Це включає конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, об'єктивність у оцінюванні знань та справедливість у взаємодії з курсантами [14].

Викладачі відіграють вирішальну роль у підготовці курсантів до роботи у складних умовах пенітенціарної системи, забезпечуючи їм надання необхідних знань, навичок та психологічної підтримки, тому психологічна характеристика викладачів пенітенціарної академії включає низку важливих аспектів, таких як професійні компетенції, особистісні якості, педагогічні та морально-етичні принципи.

Курсанти ПАУ це також особлива категорія учасників освітнього процесу, адже метою їх професійної підготовки є розвиток знань, умінь та навичок професійної діяльності в системі виконання покарань.

Мотивація курсантів ПАУ часто пов'язана з бажанням забезпечити правопорядок, допомагати суспільству та сприяти ресоціалізації осіб, які відбувають покарання. Окрім того, багато курсантів обирають цю професію через стабільність працевлаштування, можливість кар'єрного зростання та соціальні гарантії.

До курсантів, як до майбутніх працівників державної кримінально-виконавчої служби України, висуваються вимоги, що стосуються їх

професійних знань, психологічних якостей та морально-етичних принципів [14].

Робота у пенітенціарній системі є психологічно складною та стресовою. Курсанти повинні демонструвати високу стійкість до стресу, здатність швидко адаптуватися до змінних умов та ефективно діяти в кризових ситуаціях.

Високий рівень емоційної стабільності є вкрай необхідним для роботи з ув'язненими, які можуть проявляти агресію, маніпулятивну поведінку та інші форми негативної взаємодії. Курсанти мають вміти контролювати свої емоції та зберігати спокій у складних ситуаціях [11].

Ефективна комунікація є одним з ключових елементів професійної діяльності працівників пенітенціарної системи будь якої держави. Адже персонал такої системи повинен вміти налагоджувати контакт з різними категоріями осіб, включаючи ув'язнених, їхні родини та своїх колег.

Високий рівень відповідальності також є однією з основних якостей, необхідних для якісної роботи в пенітенціарній системі, тому науковці вказують на те, що курсанти, як майбутні співробітники, повинні усвідомлювати значущість своїх дій та рішень, їхній вплив на життя інших людей та суспільство в цілому [11].

Також важливою є здатність до емпатії та толерантність. Вони є важливими для роботи з ув'язненими, які часто мають складний життєвий досвід та психоемоційні проблеми.

Крім того, дуже важливим є дотримання професійної етики, принципів законності та справедливості, які мають надважливе значення для діяльності сучасної пенітенціарної системи. Курсанти повинні демонструвати високу моральну культуру, дотримуватись етичних норм та стандартів поведінки.

Всі вищеописані знання, уміння та навички розвиваються в процесі фахового навчання.

Дослідники також вказують на наступні внутрішні якості [14]:

- стресостійкість – вміння ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями, зберігати працездатність та адекватність дій в умовах

- підвищеного психологічного навантаження; навички саморегуляції, релаксації та управління стресом;
- конфліктологічна культура: навички ефективного розв'язання конфліктів, включаючи медіацію, переговори та техніки деескалації, адже конфлікти є невід'ємною частиною роботи у пенітенціарній системі;
 - психологічні компетенції: розуміння людської поведінки, виявлення психологічних проблем та надання первинної психологічної допомоги.

Наостанок зазначимо, що одним з викликів для курсантів є соціальна адаптація до умов служби та специфіки роботи в пенітенціарних установах [14]. Це включає адаптацію до жорсткого режиму життєдіяльності, особливостей взаємодії з ув'язненими та колегами, а також до підвищеного рівня відповідальності. Як на ранніх стадіях професійної діяльності, так і на більш пізніх такі умови можуть призвести до професійного вигорання. Тому важливим завданням фахової підготовки мають бути програми його профілактики.

Таким чином, психологічна характеристика курсантів Пенітенціарної академії України включає низку важливих аспектів, таких, як мотивація, особистісні якості, морально-етичні принципи, психологічні навички та виклики професійної діяльності. Також більш детально зупинимось на описі методик, які були використані в дослідженні.

2.2. Психодіагностичний інструментарій емпіричного дослідження динамічної безпеки в освітньому середовищі

Згідно з метою та завданнями емпіричного дослідження, нами здійснено підбір надійних психодіагностичних методик, що спрямовані на вивчення показників стану динамічної безпеки та особистісного благополуччя.

Для дослідження динамічної безпеки в освітньому середовищі нами були обрані методики, зазначені в розділі «Вступ» в частині «методи дослідження».

Підібрані методи обробки та аналізу емпіричних даних, їх психологічної інтерпретації: кількісний аналіз, якісний аналіз за допомогою методу кореляційного аналізу Пірсона, що дозволяють встановити взаємозв'язки та співвідношення показників, що досліджуються.

Для обробки результатів дослідження використано математико-статистичні процедури за допомогою статистичного пакету Microsoft Excel for Microsoft Windows та статистичного пакету SPSS 13.0 for Microsoft Windows.

Методика «Діагностика рівня конфліктності особистості» (Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель) [16] складається із 15 тверджень, на які автори методики надали респондентів три варіанти відповідей. У бланку для відповідей (ключ-таблиця) наведена кількість балів за кожен варіант відповіді, як дають можливість зробити висновок про рівень конфліктності особистості. При аналізі результатів тестування варто враховувати, що загальний підсумковий показник може знаходитися в діапазоні від 14 до 42. При цьому чим вищий підсумковий показник, тим вищим є рівень конфліктності особистості, для якої притаманно наявність особливостей характеру, що обумовлюють продукування конфліктів, використання конфліктогенів спілкування й, безумовно, підвищення конфліктогенності стосунків у спільності.

Методика «Діагностика ворожості» (Cook-Medley Hostility Scale, CMHS) [10] розроблена на основі відповідної шкали MMPI. Методика є опитувальником, призначеним для діагностики схильності особистості до ворожої і агресивної поведінки. Методика складається з 27 тверджень та шести варіантів відповідей: «зазвичай» – 6 балів, «часто» – 5 балів, «іноді» – 4 бали, «випадково» – 3 бали, «рідко» – 2 бали, «ніколи» – 1 бал. Значення за шкалами отримують простим підсумовуванням балів з усіх питань шкали. Отримані суми порівнюють з показниками, норми котрих наведені в розділі «обробка

результатів та їх інтерпретації». Методика може бути використана як для самодіагностики, так і в роботі практичного психолога для визначення схильності обстеженого до агресивної поведінки при соціальних контактах (в діловому і міжособистісному спілкуванні). Час діагностування – 20 хвилин.

Результати опитування обробляються за допомогою ключа:

Шкала цинізму: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 19, 20, 22.

Шкала агресивності: 5, 14, 15, 16, 21, 23, 24, 26, 27.

Шкала ворожості: 8, 13, 17, 18, 25.

За підсумками обстеження обчислюється рівень цинізму, агресивності і ворожості.

Методика «Індекс організаційної напруженості (на прикладі освітніх організацій)» (Р.Л. Кан та ін.) (модифікація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко) [8] складається з 30 тверджень, які описують вияви організаційної напруженості. Методика дозволяє визначити рівень (низький, середній або високий) організаційної напруженості в цілому та за окремими шкалами. Респондентів просять оцінити, як часто їх турбує кожний вияв напруженості, за 5-бальною шкалою. Оцінки від 1 до 5 балів приписуються відповідям від «ніколи» до «завжди».

Підраховується сумарний індекс організаційної напруженості за всіма пунктами, після чого цей показник ділиться на кількість пунктів (усереднений показник індексу організаційної напруженості). Також підраховуються сумарні показники за шкалами організаційної напруженості, після чого вони діляться на кількість пунктів у кожній окремій шкалі, що дозволяє отримати усереднені показники за шкалами організаційної напруженості.

1. Напруженість щодо робочого навантаження та рівня інформованості персоналу – 1; 2; 3; 4; 6; 8; 12.

2. Напруженість персоналу у взаємодії по «вертикалі» та по «горизонталі» – 5; 7; 9; 10; 11; 13; 29.

3. Напруженість щодо організаційно-психологічних умов роботи в організації – 14; 15; 23; 24; 26; 27; 28; 30.

4. Напруженість щодо змін у порядку просування по службі та участі персоналу в управлінні організацією – 16; 20; 21; 22; 25.

5. Напруженість щодо соціально-економічних та побутових умов – 17; 18; 19.

Методика має інструкцію, бланк для відповідей, ключ для інтерпретації результатів та нормативну шкалу.

Для дослідження особистісного благополуччя респондентів ПАУ була використана методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)) (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, and M. Kinderman) (адаптація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко, О.В. Креденцер).

Методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)) (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, & M. Kinderman) включає три субшкали [16]:

1) «психологічне благополуччя» (здатність контролювати своє життя, відчувати оптимізм з приводу майбутнього, впевненість у своїх власних думках і переконаннях, рости і розвиватися як особистість тощо);

2) «фізичне здоров'я та благополуччя» (задоволеність фізичним здоров'ям, якістю сну, здатністю працювати та здійснювати свою повсякденну життєву активність, займатись спортом і відпочивати, відсутність депресії, тривоги тощо);

3) «стосунки» (комфортність у ставленні та спілкування з іншими людьми, наявність щасливих дружніх і особистих відносин, здатність звернутись за допомогою до інших, задоволеність своїм сексуальним життям тощо).

Як і оригінальна методика «The BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)», модифікована методика складається з 24 пунктів, але на відміну від неї використовується не 4-бальна, а 5-бальна оціночна шкала (від 0 – зовсім ні до 5 – надзвичайно сильно).

Мінімальний показник суб'єктивного благополуччя дорівнює 0 балів, максимальний показник дорівнює 120 балам. Показники по субшкалах розраховуються як сумарні бали по відповідних пунктах методики:

Субшкала «психологічне благополуччя» – пункти №№ 4–15.

Субшкала «фізичне здоров'я та благополуччя» – пункти №№ 1–3, 21–24.

Субшкала «стосунки» – пункти №№ 16–20.

Методика має інструкцію, бланк для відповідей, ключ для інтерпретації результатів та нормативну шкалу.

Отже, у розділі представлено програму та методологію емпіричного дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності.

Результати дослідження представлені у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1. Результати емпіричного дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності

Для дослідження динамічної безпеки в освітньому середовищі, нами були обрані показники рівня конфліктності, ворожості та організаційної напруженості. Результати діагностики рівня конфліктності викладачів та курсантів ПАУ представлені на рисунку 3.1.

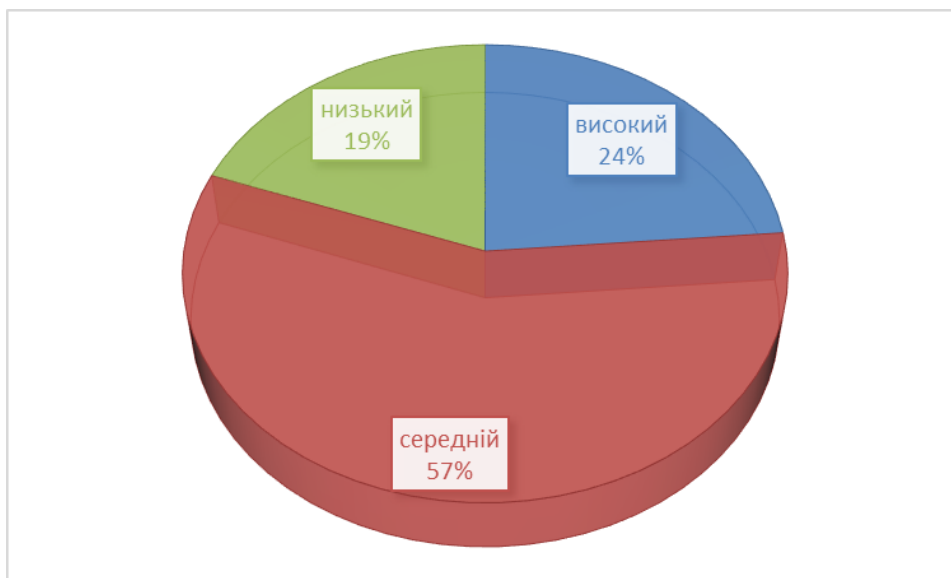

Рис. 3.1. Рівень конфліктності викладачів та курсантів ПАУ

Як можна побачити з рис. 3.1, більшість респондентів, що брали участь у нашому дослідженні виявляють середній рівень конфліктності (56,9%). Високу схильність до конфліктів діагностовано у 23,7% викладачів та курсантів ПАУ.

Конфліктність – це сама та якість, що може порушувати психологічну складову динамічної безпеки у організації, тому, на наш погляд, є необхідність проведення заходів, що допоможуть викладачам та курсантам ПАУ знизити рівень конфліктності як схильності особистості до участі та створенні

конфліктів, а також що будуть формувати так звану конфліктологічну культуру, що забезпечує конструктивне вирішення конфліктів у освітньому просторі ПАУ.

Далі нашим завданням була діагностика ворожості респондентів. Методика, що була нами обрана дозволяє виявити рівень не тільки ворожості, але на додаток агресивності та цинізму. Це ще один з важливих показників порушення психологічної складової динамічної безпеки у освітньому середовищі.

Результати представлені на рисунку 3.2.

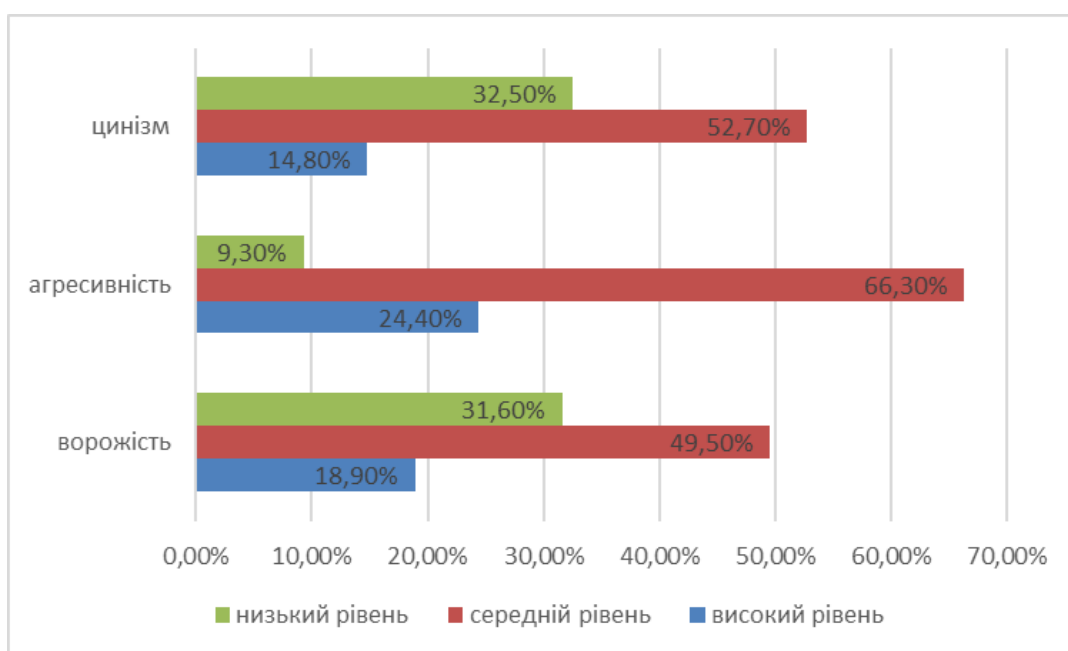

Рис. 3.2. Показники ворожості викладачів та курсантів ПАУ

Цинізм та ворожість – це показники ставлення до інших людей, а агресивність – це показник ставлення до ситуації. Як видно з рисунку 3.2, більшість опитаних нами респондентів виявляють середній рівень цинізму (52,7%), агресивності (66,3%) та ворожості (49,5%). Крім того, високий рівень агресивності виявлено у 24,4% викладачів та курсантів, ворожості – у 18,9%, а цинізму у 14,8%.

Можна зробити висновок про те, що більш за все опитаним респондентам властива агресивність як реакція на зовнішні умови невизначеності, в яких протікає життєдіяльність українців загалом.

Дивлячись на досить високі показники агресивності та конфліктності респондентів, нами було прийняте рішення визначити показники організаційної напруженості та її складових. Результати представлені на рисунку 3.3.

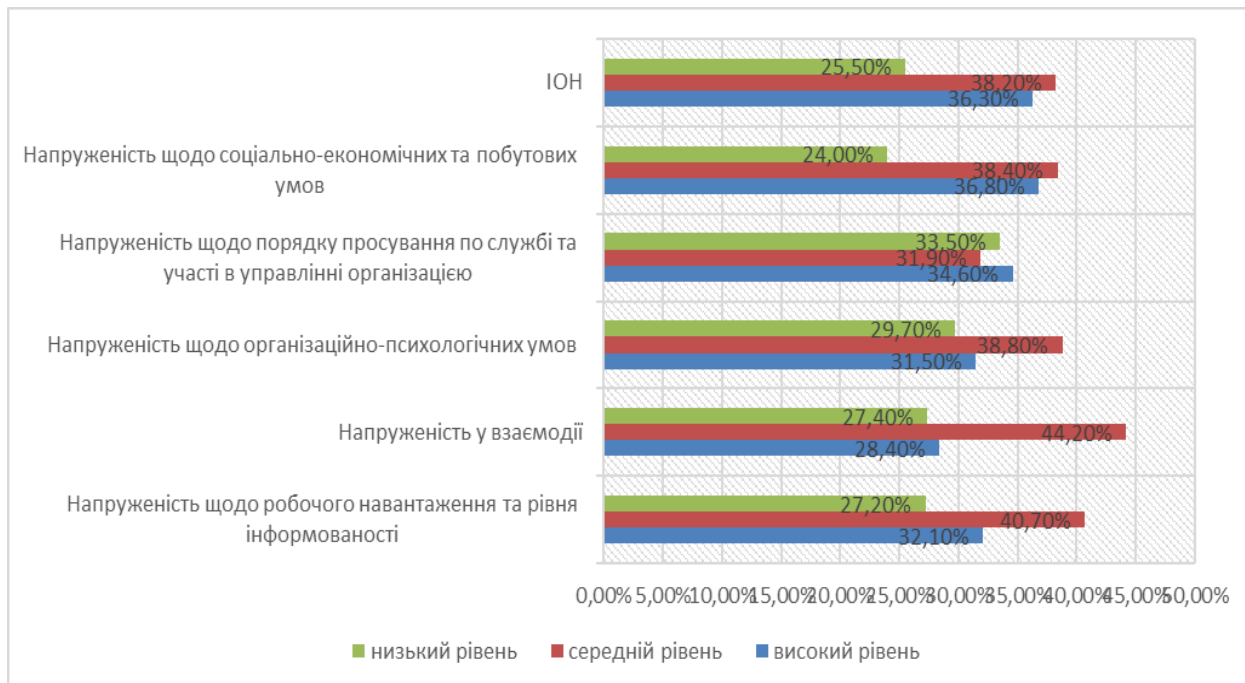

Рис. 3.3. Показники організаційної напруженості викладачів та курсантів ПАУ

Як можна побачити з рис. 3.3, виявлено середній рівень організаційного напруження за усіма її компонентами у більшості респондентів. Напруженість визначає відсутність психологічної безпеки, тому так важливо було виміряти ці показники. Якщо взяти загальний індекс організаційної напруженості, то бачимо, що високий його рівень діагностовано у 36,3% викладачів, середній у 38,2%, а низький у 25.5%.

Такі результати говорять нам про те, що продіагностовані складові динамічної безпеки освітнього середовища ПАУ вказують на необхідність оптимізації. Це стосується і соціальних та побутових умов освітнього середовища, і порядку просування по службі та підвищення кваліфікації (для викладачів), і організації освітнього процесу, взаємовідносин усіх його учасників, і також необхідна корекція навантаження та рівня інформованості

викладацького та курсантського складу, адже показники організаційної напруженості за цими параметрами достатньо високі.

Для вирішення завдань нашого дослідження нами також було проведено діагностику суб'єктивного благополуччя учасників освітнього процесу ПАУ. Результати представлені на рисунку 3.4.

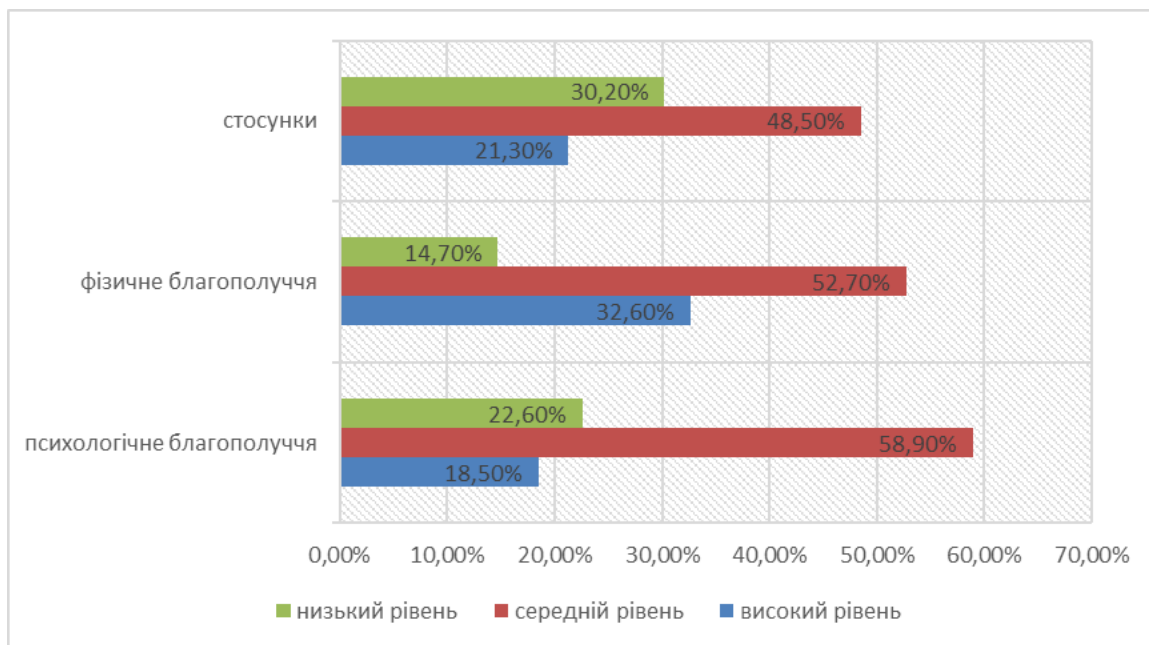

Рис. 3.4. Показники суб'єктивного благополуччя викладачів та курсантів

З діаграми, що представлена на рисунку 3.4., видно, що більшість респондентів виявляють середній рівень показників суб'єктивного благополуччя, це стосується як психологічної складової (58,9%) та фізичної складової (52,7%), так і задоволеності стосунками (48,5%).

Також виявлено, що низький рівень психологічного благополуччя виявляє 22,6% викладачів та курсантів ПАУ, а низький рівень задоволеності стосунками – 30,2%.

Отримані результати, як і результати діагностики організаційної напруженості, говорять нам про те, що необхідні системні заходи щодо оптимізації суб'єктивного благополуччя учасників освітнього процесу, адже воно – показник стану динамічної системи в цілому. Тому нами розроблені методичні рекомендації, які представлені нижче.

Для підтвердження (або спростування) нашого емпіричного припущення про те, що динамічна безпека є чинником особистісного благополуччя в умовах невизначеності, нами було здійснено пошук кореляційних зв'язків між досліджуваними показниками за допомогою методу Пірсона. Результати представлені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Значимі кореляційні зв'язки між показниками стану динамічної безпеки та суб'єктивного благополуччя респондентів

n = 46	Психологічне благополуччя	Фізичне благополуччя	Задоволеність стосунками
Показник конфліктності	-,533**	-	-
Показник агресивності	-,486*	-	-,562**
Показник ворожості	-,442*	-	-,538**
Показник цинізму	-,401*	-	-,399*
Показник організаційної напруженості	-,622**	-,382*	-,593**

Примітка:

- 1) у таблиці вказані тільки значимі коефіцієнти, а нулі опущені;
- 2) позначення вказують на рівень значимості: * – $p \leq 0.05$; ** – $p \leq 0.01$.

Як бачимо з таблиці 3.1, кореляційний аналіз виявив низку значимих від'ємних кореляцій між показниками динамічної безпеки та показниками суб'єктивного благополуччя.

Так, психологічне благополуччя виявляє зворотні кореляційні зв'язки із конфліктністю ($r=-0,533$, рівень значимості $p \leq 0,01$), агресивністю ($r=-0,486$, рівень значимості $p \leq 0,05$), ворожістю ($r=-0,442$, рівень значимості $p \leq 0,05$), цинізмом ($r=-0,401$, рівень значимості $p \leq 0,05$) та організаційною напруженістю ($r=-0,622$, рівень значимості $p \leq 0,01$).

Задоволеність стосунками також виявляє значимі від'ємні кореляції із агресивністю ($r=-0,562$, рівень значимості $p\leq 0,01$), ворожістю ($r=-0,538$, рівень значимості $p\leq 0,01$), цинізмом ($r=-0,399$, рівень значимості $p\leq 0,05$) та показником організаційної напруженості ($r=-0,593$, рівень значимості $p\leq 0,01$).

Показник фізичного благополуччя виявив значимий зворотній кореляційний зв'язок із індексом напруженості ($r=-0,382$, рівень значимості $p\leq 0,05$).

Виявлені значимі від'ємні кореляції говорять нам про те, що, по-перше, динамічна безпека може бути чинником особистісного благополуччя і, по-друге, при зниженні індексів ворожості та організаційної напруженості, буде підвищуватися рівень суб'єктивного благополуччя учасників освітнього процесу ПАУ.

За результатами емпіричного дослідження виникає необхідність розробки методичних рекомендацій та окремих програм, що будуть сприяти підвищенню рівня динамічної безпеки в освітньому середовищі ПАУ, зокрема її соціально-психологічної складової, а разом з ним і психологічного благополуччя його учасників.

3.2. Методичні рекомендації для оптимізації динамічної безпеки в освітньому середовищі в умовах невизначеності

Освітнє середовище у ЗВО України, особливо в умовах сьогодення, є складним і багатокомпонентним явищем, що включає в себе різні аспекти взаємодії здобувачів освіти, викладачів, керівництва та інших учасників освітнього процесу. Це середовище визначається як матеріально-технічними ресурсами, так і соціально-культурними факторами, які впливають на якість навчання та розвиток студентів [17]. Аналіз освітнього середовища ЗВО має важливе значення для розуміння його ефективності та потенціалу для вдосконалення.

Матеріально-технічна база ЗВО є одним з ключових елементів освітнього середовища. Вона включає в себе будівлі, аудиторії, лабораторії, бібліотеки, комп'ютерні класи, спортивні зали та інші інфраструктурні об'єкти. Оснащення лабораторій та аудиторій сучасним обладнанням є критично важливим для якісного навчального процесу, особливо у технічних та природничих дисциплінах [177]. Проте, в багатьох випадках обладнання застаріле, недостатнє, або навіть пошкоджене внаслідок бойових дій, що обмежує можливості для проведення практичних занять та досліджень належної якості.

Доступ до сучасної літератури, електронних баз даних та інших ресурсів є важливим для успішного навчання. Хоча багато бібліотек ЗВО намагаються оновлювати свої фонди, фінансові обмеження часто не дозволяють забезпечити достатній рівень доступу до необхідних матеріалів. Крім того, постійні оголошення сигналу «Повітряна тривога» та вимкнення електроенергії обмежують можливості користування зазначеними ресурсами всіма учасниками освітнього процесу.

Важливою складовою освітнього середовища є педагогічна [2]. Вона характеризується через кваліфікацію викладачів та методики, що застосовуються для розвитку професійних компетенцій. Рівень кваліфікації викладачів є визначальним фактором якості освіти. Традиційні методики викладання, які досі домінують у багатьох ЗВО, не завжди відповідають сучасним вимогам. Використання інтерактивних методів навчання, таких як групові проєкти, дискусії, тренінги, практичні заходи з запрошенням діючих практичних працівників тощо, різноманітні онлайн-методики, є необхідним для розвитку критичного мислення та творчих навичок студентів.

Ще однією важливою складовою освітнього середовища є соціально-психологічний клімат [14]. Соціально-психологічний клімат у ЗВО значною мірою залежить від якості взаємодії між здобувачами освіти та викладачами. Довіра, відкритість та підтримка з боку викладачів сприяють створенню

позитивного навчального середовища, де здобувачі можуть вільно висловлювати свої думки та отримувати необхідну допомогу.

Взаємовідносини всередині навчальних груп також відіграють важливу роль. Дружня і підтримуюча атмосфера сприяє кращій адаптації здобувачів до навчання, знижує рівень стресу та сприяє формуванню соціальних навичок. З іншого боку, конфлікти та можливий булінг можуть мати негативний вплив на психологічний стан здобувачів та їхню успішність.

Активна участь здобувачів освіти у житті ЗВО через органи курсантсько-студентського самоврядування сприяє розвитку лідерських якостей, відповідальності та ініціативності. Курсантсько-студентські організації можуть і мають впливати на прийняття рішень, що стосуються навчального процесу та дозвілля, тим самим покращуючи загальну атмосферу у закладі.

Наявність служб психологічної підтримки у ЗВО є важливою складовою для забезпечення психологічного комфорту студентів. Стрес, пов'язаний з навчанням, екзаменами та особистими проблемами, може негативно впливати на академічну успішність та загальне благополуччя студентів. Психологічна підтримка допомагає справлятися з цими викликами.

Психологічна складова освітнього середовища ЗВО є одним із ключових аспектів, що впливають на успішність навчального процесу, загальне самопочуття та розвиток здобувачів освіти. Вона включає в себе психологічний клімат, відносини між учасниками освітнього процесу, наявність підтримки та ресурсів для подолання стресу і особистісного зростання. Врахування психологічних аспектів є необхідним для створення сприятливого освітнього середовища.

Наявність служб психологічної підтримки у ЗВО є важливою складовою забезпечення психологічного комфорту здобувачів. Такі служби можуть надавати консультації з приводу стресу, тривожності, депресії, міжособистісних конфліктів та інших проблем. Вони також можуть

організувати тренінги та семінари, спрямовані на розвиток стресостійкості, резильєнтності та інших важливих навичок.

Перехід молоді від школи до ЗВО, особливо до ЗВО зі специфічними умовами навчання, часто супроводжується значним стресом, тому важливою є наявність програм адаптації для першокурсників. Це можуть бути орієнтаційні заходи, менторські програми, зустрічі з психологами, що допомагають новим здобувачам легше впоратися зі змінами і знайти своє місце в незнайомому середовищі.

Психологічна складова освітнього середовища ЗВО має вирішальне значення для успішного навчання та розвитку здобувачів освіти [2]. Створення позитивного психологічного клімату, системна діяльність кураторів навчальних груп, надання підтримки, профілактика стресу та вигорання, розвиток соціально-емоційних навичок та залучення здобувачів до управління освітнім процесом сприяють формуванню сприятливого середовища, де кожен здобувач може реалізувати свій потенціал. Інтеграція цих аспектів у повсякденну діяльність ЗВО є важливою умовою для забезпечення високої якості освіти та загального благополуччя здобувачів.

У сучасних умовах забезпечення безпеки в освітньому середовищі є надзвичайно важливим завданням. Динамічна безпека передбачає постійний моніторинг і оперативне реагування на можливі загрози, що вимагає комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Розроблені методичні рекомендації спрямовані на оптимізацію динамічної безпеки в освітніх закладах.

1. Аналіз поточного стану безпеки.

Перед розробкою заходів з оптимізації необхідно провести ретельний аналіз поточного стану безпеки в освітньому закладі. Це включає:

- оцінку фізичної безпеки приміщень (стан будівель, наявність засобів пожежогасіння, аварійних виходів тощо);
- перевірку наявності та справності систем відеоспостереження і охоронних сигналізацій;

- аналіз внутрішніх правил та процедур щодо безпеки;
- оцінку психологічного клімату в колективі (відносини між здобувачами освіти, викладачами, керівництвом закладу).

2. Розробка та впровадження системи безпеки.

На основі аналізу слід розробити комплексну систему безпеки, яка включає:

- встановлення сучасних технічних засобів безпеки (відеоспостереження, контроль доступу, сигналізації);
- розробку чітких правил і процедур для учасників освітнього процесу щодо дій у разі надзвичайних ситуацій;
- організацію навчань та тренувань для учасників освітнього процесу з метою відпрацювання дій у разі загрози.

3. Психологічна безпека.

Психологічна безпека є невід'ємною складовою загальної безпеки в освітньому середовищі. Вона сприяє створенню атмосфери довіри, взаємоповаги та підтримки, що є ключовими факторами благополуччя усіх учасників освітнього процесу. Оптимізація психологічної безпеки включає у себе компоненти, зазначені нижче.

- Створення комфортного та доброзичливого психологічного клімату для всіх учасників освітнього процесу. Для цього потрібно:
 - 1) Сприяти доброзичливим відносинам між усіма учасниками освітнього процесу (здобувачами – викладачами – керівництвом).
 - 2) Впроваджувати та підтримувати традиції закладу освіти, які об'єднують колектив і сприяють відчуттю спільності.
 - 3) Підтримувати відкриту комунікацію, де кожен учасник освітнього процесу може вільно висловлювати свої думки та почуття без страху бути осудженим.
- Проведення регулярних психологічних тренінгів для всіх учасників освітнього процесу:

1) Організувати регулярні тренінги та семінари для викладачів з питань психології, педагогічної майстерності та методів створення сприятливого психологічного клімату. Зокрема, доречними будуть розвиток комунікативної компетентності, конфліктологічної культури, тренінги психологічної резильєнтності, та інші.

2) Підтримувати професійний розвиток викладачів та курсантів (студентів) через участь у конференціях, майстер-класах та обміні досвідом з колегами.

3) Впроваджувати програми наставництва, де досвідчені викладачі можуть надавати підтримку молодим викладачам та здобувачам у складних психологічних або професійних ситуаціях.

- Забезпечення доступу до психологічної допомоги для усіх учасників освітнього процесу, які цього потребують:

1) Організувати та оптимізувати роботу психологічної та соціально-педагогічної служби, які будуть доступними для консультацій усіх учасників освітнього процесу.

2) Впроваджувати програми індивідуальної та групової психологічної підтримки для учасників освітнього процесу, які потребують допомоги у вирішенні професійних, особистих або навчальних проблем.

3) Проводити регулярні діагностичні заходи, такі як анкетування та інтерв'ю, для виявлення учасників освітнього процесу, які потребують психологічної підтримки.

- Навички саморегуляції та стресостійкості допомагають учасникам освітнього процесу ефективно справлятися з психологічними навантаженнями. Для їх розвитку необхідно:

1) Впроваджувати спеціалізовані тренінги та заняття з розвитку емоційної грамотності, де учасники освітнього процесу будуть навчатися розпізнавати та керувати своїми емоціями.

2) Забезпечити можливості для фізичної активності та відпочинку, що сприяє зниженню рівня стресу.

3) Проводити навчання технікам релаксації (наприклад, медитація, дихальні вправи), які учасники освітнього процесу можуть використовувати самостійно у повсякденному житті.

Оптимізація психологічної безпеки в освітньому середовищі вимагає комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Реалізація наведених рекомендацій сприятиме створенню атмосфери, де кожен здобувач освіти почуватиметься захищеним, важливим та підтриманим, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхній навчальний та особистісний розвиток.

4. Використання інформаційних технологій.

Сучасні інформаційні технології можуть значно підвищити рівень безпеки в освітньому середовищі:

- впровадження електронних журналів та щоденників, що дозволяють оперативно і своєчасно інформувати про успішність;
- використання соціальних мереж та месенджерів для обміну інформацією та швидкої передачі сигналів про надзвичайні ситуації;

5. Співпраця з правоохоронними органами та іншими службами.

Ефективна безпека в освітньому середовищі неможлива без тісної співпраці з правоохоронними органами та іншими службами:

- регулярне проведення спільних навчань та тренувань з представниками Національної поліції, Державної служби з питань надзвичайних ситуацій, медичних установ тощо;
- встановлення прямих контактів для оперативного реагування у випадку виникнення загрози;
- обмін інформацією щодо потенційних загроз та вразливостей.

6. Постійний моніторинг та вдосконалення системи безпеки.

Забезпечення динамічної безпеки передбачає постійний моніторинг та аналіз ефективності впроваджених заходів:

- регулярний перегляд і актуалізація правил та процедур безпеки;
- встановлення зворотнього зв'язку з учасниками освітнього процесу для виявлення недоліків та пропозицій щодо покращення системи безпеки;
- використання сучасних методів та інструментів для оцінки ризиків та вразливостей.

Забезпечення динамічної безпеки в освітньому середовищі є комплексним завданням, що вимагає координації зусиль усіх учасників освітнього процесу. Дотримання цих методичних рекомендацій сприятиме створенню безпечного та комфортного середовища для професійної діяльності, навчання та розвитку учасників освітнього процесу.

Таким чином, у розділі представлено результати дослідження динамічної безпеки як чинника особистісного благополуччя в умовах невизначеності.

Проведено діагностику рівня конфліктності викладачів та курсантів ПАУ та виявлено, що більшість учасників освітнього процесу виявляють середній рівень конфліктності (56,9%), високий рівень діагностовано у 23,7% респондентів.

Здійснено діагностику рівня ворожості та визначено, що більшість учасників освітнього процесу ПАУ виявляють середній рівень цинізму (52,7%), агресивності (66,3%) та ворожості (49,5%).

Також досліджено рівень організаційної напруженості викладачів та курсантів ПАУ. Виявлено середній рівень організаційного напруження за усіма її компонентами у більшості респондентів, але також виявлено високий його рівень у 36,3% учасників освітнього процесу, середній у 38,2%, а низький у 25,5%.

Для підтвердження припущення про те, що динамічна безпека є чинником особистісного благополуччя, нами було діагностовано його рівень у учасників освітнього процесу. Визначено, що більшість респондентів виявляють середній рівень показників суб'єктивного благополуччя: це

стосується як психологічної складової (58,9%) та фізичної складової (52,7%), так і задоволеності стосунками (48,5%).

При цьому, за допомогою кореляційного аналізу Пірсона, нами виявлено низку значимих зворотних кореляцій між досліджуваними показниками стану динамічної безпеки та особистісного благополуччя. Так, психологічне благополуччя виявляє зворотні кореляційні зв'язки із конфліктністю ($p \leq 0,01$), агресивністю ($p \leq 0,05$), ворожістю ($p \leq 0,05$), цинізмом ($p \leq 0,05$) та організаційною напруженістю ($p \leq 0,01$).

Зроблено висновок про те, що діагностовані складові динамічної безпеки освітнього середовища ПАУ виявляють необхідність оптимізації. Це стосується і соціально-побутових умов освітнього середовища, і порядку просування по службі (для викладачів), і організації освітнього процесу, взаємовідносин усіх його учасників, а також необхідна корекція навантаження та рівня інформованості викладацького та курсантського складу.

З цією метою нами були розроблені методичні рекомендації, які також представлені у цьому розділі.

Ми визначили, що динамічна безпека передбачає постійний моніторинг і оперативне реагування на можливі загрози, що вимагає комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Складовими оптимізації динамічної безпеки у освітньому середовищі є наступні: аналіз поточного стану, розробка та впровадження системи безпеки освітнього процесу та життєдіяльності його учасників; оптимізація психологічної безпеки за рахунок впровадження спеціальних психологічних заходів, традицій закладу, сприянню професійного та особистісного розвитку учасників освітнього процесу, тощо; розвиток навичок саморегуляції та стресостійкості; вдосконалення роботи соціально-психологічної служби; а також використання інформаційних технологій та співпраця зі службами, що можуть забезпечити безпеку; постійне вдосконалення та моніторинг стану динамічної безпеки в закладі освіти.

Дотримання цих методичних рекомендацій сприятиме створенню безпечного та комфортного середовища для навчання та розвитку учасників освітнього процесу.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено теоретичний аналіз сучасної наукової літератури з проблеми благополуччя та безпеки особистості в умовах невизначеності.

Визначено, що сучасна соціально-психологічна ситуація в Україні наразі і характеризується як умови невизначеність.

З'ясовано, що безпека – це стан діяльності, при якому з певною ймовірністю виключається прояв небезпек. А психологічна безпека - це стан середовища, вільний від проявів психологічного насильства у взаємодії. Психологічна безпека включає у себе не тільки показник безпеки середовища, а й потужність захисної системи самої людини, що може включати у себе такі показники як: адаптивність, психологічна резильєнтність, життєстійкість, ефективність захисних механізмів та опанувальної поведінки, установки, прагнення, цінності, тощо. Тобто феномен психологічної безпеки включає у себе взаємодію внутрішнього та зовнішнього та її результат, який являє собою рівень психологічної безпеки особистості.

Виявлено, що динамічна безпека – це сукупність певного типу мислення, внутрішньої культури, особливостей взаємодії і стосунків, а також етичних норм у конкретному закладі. Динамічна безпека залежить від людського фактору.

Динамічна безпека в умовах невизначеності виявляє низку аспектів вирішення цієї проблеми у організаціях різного типу. Зокрема, розвиток організаційної культури, у тому числі культури спілкування ненасильницького характеру, а також управлінської культури - створення безпечного середовища освіти чи праці, інформаційної культури – своєчасне та повне надання інформації про можливі ризики чи небезпеку, тощо.

2. На основі теоретичного аналізу літератури розроблено програму емпіричного дослідження, що включає в себе три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний. Згідно з метою та завданнями емпіричного дослідження, здійснено підбір надійних психодіагностичних методик, що

спрямовані на вивчення показників стану динамічної безпеки та особистісного благополуччя.

3. Проведено емпіричне дослідження динамічної безпеки як чинника благополуччя особистості в умовах невизначеності. Емпіричною гіпотезою слугувало припущення про те, що конфліктність та ворожість це те, у тому числі, що викликає відчуття небезпеки у учасників освітнього процесу і породжує організаційне напруження, тож має зворотнопропорційний зв'язок із їх благополуччям. Тому нами проведено діагностику рівня конфліктності викладачів та курсантів ПАУ та виявлено, що більшість учасників освітнього процесу виявляють середній рівень конфліктності (56,9%) та здійснено діагностику рівня ворожості та визначено, що більшість учасників освітнього процесу ПАУ виявляють середній рівень цинізму (52,7%), агресивності (66,3%) та ворожості (49,5%).

На наступному етапі нами діагностовано рівень організаційної напруженості викладачів та курсантів ПАУ. Виявлено середній рівень організаційного напруження за усіма її компонентами у більшості респондентів (38,2%), високий його рівень виявлено у 36,3% учасників освітнього процесу. Мова йде і про соціально-побутові умови і про порядок просування по службі (для викладачів), і умов організації освітнього процесу, і взаємовідносин усіх його учасників, і рівня інформованості викладацького та курсантського складу.

Для підтвердження припущення про те, що динамічна безпека є чинником особистісного благополуччя, нами було діагностовано його рівень у учасників освітнього процесу. Визначено, що більшість респондентів виявляють середній рівень показників суб'єктивного благополуччя, це стосується як психологічної складової (58,9%), фізичної складової (52,7%) так і задоволеності стосунками (48,5%).

При цьому за допомогою кореляційного аналізу Пірсона, нами виявлено низку значимих зворотних кореляцій між досліджуваними показниками стану динамічної безпеки та особистісного благополуччя. Так психологічне

благополуччя виявляє зворотні кореляційні зв'язки із конфліктністю ($p \leq 0,01$), агресивністю ($p \leq 0,05$), ворожістю ($p \leq 0,05$), цинізмом ($p \leq 0,05$) та організаційною напруженістю ($p \leq 0,01$).

4. Зроблено висновок про те, що діагностовані складові динамічної безпеки освітнього середовища ПАУ виявляють необхідність оптимізації. З цією метою нами були розроблені методичні рекомендації.

Ми визначили, що динамічна безпека передбачає постійний моніторинг і оперативне реагування на можливі загрози, що вимагає комплексного підходу та залучення всіх учасників освітнього процесу. Складовими оптимізації динамічної безпеки у освітньому середовищі є наступні: аналіз поточного стану, розробка та впровадження системи безпеки освітнього процесу та життєдіяльності його учасників; оптимізація психологічної безпеки за рахунок впровадження спеціальних психологічних заходів, традицій закладу, сприянню професійного та особистісного розвитку учасників освітнього процесу, тощо; розвиток навичок саморегуляції та стресостійкості; вдосконалення роботи соціально-психологічної служби; а також використання інформаційних технологій та співпраця зі службами, що можуть забезпечити безпеку; постійне вдосконалення та моніторинг стану динамічної безпеки в освітньому закладі.

Дотримання цих методичних рекомендацій сприятиме створенню безпечного та комфортного середовища для навчання та розвитку учасників освітнього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипенко Л. В. Психологія діяльності викладачів вищих навчальних закладів: Науково-методичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 164 с.
2. Бондарчук О. І. Психологічні аспекти професійної підготовки курсантів у системі вищої освіти: Монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 170 с.
3. Гальцова О.В. Безпека засуджених та персоналу установ виконання покарань під час пандемії. Часопис Київського університету права. 2020. №2. С. 369-374
4. Гринів О. Аналіз підходів до дослідження психологічного благополуччя особистості. *Збірник наукових праць ДЗВО «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»: філософія, соціологія, психологія.* 2014. Т.19, №1. С. 25-34.
5. Гусєв А.І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічна наука.* 2011. №17(41), ч.1. С. 165-170.
6. Губська О. П. Психологія професійної діяльності в умовах стресу: Навчальний посібник. Київ: Видавництво Національного університету біоресурсів і природокористування України, 2017. 158 с.
7. Демченко І. М. Психологічні особливості взаємодії викладачів та студентів у вищих навчальних закладах: Збірник наукових праць. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2020. 384 с.
8. Карамушка, Л. М., Терещенко, К. В. Модифікація та адаптація методики «Індекс організаційної напруженості (на прикладі освітніх організацій)» *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2018. № 4(15). С. 48–59.
URL: <https://doi.org/10.31108/2.2018.4.15.6>

9. Каргіна Н.В. Гедоністичне та евдемоністичне розуміння психологічного благополуччя: переваги та недоліки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 4, Т. 1. С. 27-33.
10. Коун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Герасименко М.В., Ткаченко В.В. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу: Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2012. 433 с.
11. Коноваленко О. М. Психологія професійного становлення майбутніх працівників пенітенціарної системи: Монографія. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2020. 226 с.
12. Коробка Л.М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 286 с.
13. Кузікова С.Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія: психологічні науки*. Вип. 3. Т.1. 2018. С. 67-78.
14. Литвиненко О. В. Психологічні чинники успішності навчання у курсантів пенітенціарних навчальних закладів: Проблеми сучасної психології. № 2. 2019. С. 74-81.
15. Луценко Ю.А. Відновні програми як компоненти впровадження стандартів динамічної безпеки в контексті роботи практичних психологів в закладі освіти. *Габітус*. Випуск 36. 2022. 260-267. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2022/36-2022/43.pdf>
16. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій : психологічний практикум. Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук ; за ред. Л. М. Карамушки. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с.

17. Млавець Ю.Ю. Безпека життєдіяльності (конспект лекцій для студентів математичного факультету і факультету післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки). Ужгород: ДЗВО “УжНУ”. 2015. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22288/1>
18. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С.Д. Максименка, В.Л. Зливкова, С.Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 430 с.
19. Охорона психічного здоров'я в умовах війни. / пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Овсяннікова [та ін.]. Київ : Наш формат, 2017. 1068 с.
20. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2020. 418 с.
21. Психологічна енциклопедія / автор-упоряд. О. Степанов. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.
22. Психологічна безпека особистості: міжнародна колективна монографія; за заг. ред. І. В. Волженцевої. Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я.М.; Брест: БрДУ. 2021. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/38815/1/V_Polishchuk_Monograph_2021_IL.pdf
23. Пузирьов М.С., Батюк О.В. Пенітенціарна безпека як складова державної безпеки. Пенітенціарна система у глобальному вимірі : Матеріали III Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Київ, 3 листопада 2023 р.). Львів – Торунь : Ліха-Прес, 2023. URL: [10.36059/978-966-397-327-2-31](https://doi.org/10.36059/978-966-397-327-2-31)
24. Савченко, О., Калюк, О. Методика діагностики когнітивних аспектів суб'єктивного благополуччя особистості. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2020. №1 (25), 89-101. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2022.1.25.10>
25. Сердюк Л.З. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.
26. Сидоренко О. П. Соціально-психологічні аспекти діяльності викладачів та курсантів пенітенціарної академії: Збірник матеріалів конференції. Дніпро:

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2020. С.134-136.

- 27.Шуміло О.О., Ярошенко М.І. Проблеми запобігання наркотичній злочинності в місцях позбавлення волі за умови реформування закладів національної пенітенціарної системи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 2018. Спеціальний випуск № 1 «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 199-206. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1105852>
- 28.Яковець І. С. Динамічна безпека в установах виконання покарань як основа профілактики правопорушень. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2015. № 3. С. 180-189.
- 29.Adorno T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J., Sanford, R.N. *The Authoritarian Personality*. Harpers. 1950.
- 30.Argyle M. *The psychology of happiness*. London; New York: Methuen & Co Ltd. 1987. 256 p.
- 31.Allport G.W. *The Nature of Personality: Selected Papers*. Westport, CN: Greenwood Press. 1950; 1975.
- 32.Budner S. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*. 1962. Vol. 30. № 1. P. 29-50.
33. Cash, T.F., Szymanski M.L. The development and validation of the Body Image Ideals Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*. 1995. № 64. P. 466-477.
- 34.Choi, D., Minote, N., Sekiya, T. and Watanuki, S. Relationships between Trait Empathy and Psychological Well-Being in Japanese University Students. *Psychology*, № 7, 2016. 1240-1247.
- 35.Diener E., Diener C. Most people are happy. *Psychological Science*. 1996. № 7. P. 181-185.
- 36.Diener Ed., Oishi S., Tay L. Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour*. 2018. Vol. 2. P. 253-260.

37. Diener E., Oishi S, Lucas R.E. Personality, Culture, and Subjective Well-Being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, №54. 2003. P. 403-425.
38. Dynamic security in penal settings. Handbook: Ahmed Ajil / Swiss Centre of Expertise in Prison and Probation. 2021.
39. Dynamic Security: The Democratic Therapeutic Community in Prison / Edited by Michael Parker. London: Jessica Kingsley Publishers. 2006.
40. Fan W., Moen P., Kelly E. L., Hammer L. B., Berkman L. F. Job strain, time strain, and well-being: A longitudinal, person-centered approach in two industries. *Journal of Vocational Behavior*. 2019. Vo 1.10. Part A. P. 102-116.
41. Feingold, A. Good looking people are not we think. *Psychological Bulletin*. 1992. № 111. P. 304-341.
42. Frenkel-Brunswik E. Selected Papers. Edited by Nanette Heiman and Joan Grant. International Universities Press, New York 1974. 326 p.
43. Fisher, S. Development and structure of the body image. Hillsdale. NJ : Erlbaum, Vol. 1. 1986.
44. Fitzsimmons, E.E., Bardone-Cone, A.M. Downward spirals of body surveillance and weight / shape concern among African American and Caucasian college women. *Body Image*. №8. 2011. P. 216-223.
45. Goleman D. The Brain and Emotional Intelligence : New Insights. 1st Digital Edition. 2011.
46. Hahn-Smith, A.M., Smith, J.E. The positive influence of maternal identification on body image, eating attitudes, and self-esteem of Hispanic and Anglo girls. *International Journal of Eating Disorders*. 2001. № 29. P. 429-440.
47. Heintzleman S.J., Diener Ed. Subjective well-being, social interpretation, and relationship thriving. *Journal of Research in Personality*. 2019. Vol.78. P. 93-105.
48. Igit I., Keller A. C., Elfering A., Tschann F., Kalin W., Semmer N. K. Ten-year trajectories of stressors and resources at work: Cumulative and chronic effects

- on health and well-being. *Journal of Applied Psychology*. 2017. Vol.102(9). P. 1317-1343.
49. Jiménez P. , Dunkl A., Stolz R. Anticipation of the Development of Job Satisfaction-Construct and Validation Results of an Indicator for Well-Being at the Workplace. *Psychology*. №6. 2015. P. 856-866.
50. Jovanovic V. Structural Validity of the Mental Health Continuum-Short Form: The Bifactor Model of Emotional, Social and Psychological Well-Being. *Personality and Individual Differences*. №75. 2015. P. 154-159.
51. Kabat-Zinn J. *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. Hyperion. 1994.
52. Kabat-Zinn J. Mindfulness-Based Interventions in Context: Past, Present, and Future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2003. №. 10. P. 144-156.
53. King L. A., Napa C. K. What makes a life good?. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1998. Vol. 75.
54. King R. B., Dela Rosa E. Are your emotions under your control or not? Implicit theories of emotion predict well-being via cognitive reappraisal. *Personality and Individual Differences*. 2019. Vol. 138. P. 177-182.
55. Kobasa S.C. Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1979. Vol 37. P. 1-11. Vol. 42. P. 168-177.
56. Krueger D.W. *Integrating body self and psychological self: Creating a New Story in Psychoanalysis and Psychotherapy*. New York : Psychology Press, 2002.
57. Lee-Yoon A., Whillans A.V. Making seconds count: when valuing time promotes subjective well-being. *Current Opinion in Psychology*. 2019. Vol. 26. P. 54-57.
58. Lemay D.J., Doleck T., Bazelais P. Do instrumental goal pursuits mediate feelings of envy on Facebook and Happiness or subjective well-being? *Computers in Human Behavior*. 2019. Vol. 91. P. 186-191.

59. Lyubomirsky S., Sheldon K.M., Schkade D. Pursuing happiness: the architecture of sustainable change. *Review of General Psychology*. 2005. Vol. 9(2). P. 111-131.
60. McClelland D. C. Human Motivation. Cambridge University Press. New York, 1987.
61. McLain D. L. Evidence of the Properties of an Ambiguity Tolerance Measure: The Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance Scale-II (MSTAT-II). *Psychological Reports*. 2009. Vol. 105. № 3. P. 975-988.
62. MacDonald A. Revised scale for ambiguity tolerance : reliability and validity. *Psychological Reports*. 1970. № 26.
63. Nima A., Garcia D. Factor structure of the happiness-increasing strategies scales (H-ISS): activities and coping strategies in relation to positive and negative affect. *PEERJ*. 2015. Vol. 3.
64. Norton R.W. Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*. 2002. № 39(6). P. 607-619.
65. Raila H., Scholl B.J., Gruber J. Seeing the world through rose-colored glasses: People who are happy and satisfied with life preferentially attend to positive stimuli. *Emotion*. 2015. Vol. 15(4). P. 449-462.
66. Ryff C. Eudaimonic well-being, inequality, and health: Recent findings and future directions. *International Review of Economics*. 2017. Vol. 64. P. 159-178.
67. Sabato H., Kogut T. Feel good, do good? Subjective well-being and sharing behavior among children. *Journal of Experimental Child Psychology*. 2019. Vol. 177. P. 335-350.
68. Seligman M.E.P. Doing the Right Thing: Measuring Well Being for Public Policy. *International Journal of Wellbeing*. 2011. Vol. 1, No. 1.
69. Steiner C. Emotional literacy : intelligence with a heart. Personhood Press, Fawnskin, CA: 2003.
70. SPERU (ЄС та Рада Європи). URL: <https://www.probation.gov.ua/speru/>
71. Vaillant G.E. Theoretical hierarchy of adaptive ego mechanism. *Arch. General Psychiatry*. 1971. Vol. 24. P. 107-118.

72. Volkmer S.A., Lerner E. Unhappy and addicted to your phone? Higher mobile phone use is associated with lower well-being. *Computers in Human Behavior*. 2019. Vol. 93. P. 210-218.
73. Weinstein, N., Brown, K.W., & Ryan, R.M. A Multi-Method Examination of the Effects of Mindfulness on Stress Attribution, Coping, and Emotional Well-Being. *Journal of Research in Personality*. 2009. № 43. P. 374-385.
74. Yang Y., Li P., Fu X., Kou Y. Orientations to Happiness and Subjective Well-Being in Chinese Adolescents: The Roles of Prosocial Behavior and Internet Addictive Behavior. *Journal of Happiness Studies*. 2017. Vol. 18. P. 1747-1762.

**Методика «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя
БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)
(P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, & M. Kinderman)**

Текст опитувальника

1. Чи задоволені Ви своїм фізичним здоров'ям?
2. Чи задоволені Ви якістю свого сну?
3. Чи задоволені Ви своєю здатністю виконувати свою повсякденну життєву активність?
4. Чи відчуваєте Ви депресію або тривогу?
5. Чи відчуваєте Ви здатність насолоджуватися життям?
6. Чи вважаєте Ви, що у Вас є мета в житті?
7. Чи відчуваєте Ви оптимізм з приводу майбутнього?
8. Чи відчуваєте Ви, що контролюєте своє життя?
9. Чи відчуваєте Ви задоволення собою як особистістю?
10. Чи задоволені Ви своєю зовнішністю і зовнішнім виглядом?
11. Чи відчуваєте Ви, що в змозі прожити своє життя так, як хочете?
12. Чи впевнені Ви в своїх власних думках і переконаннях?
13. Чи відчуваєте Ви себе в змозі робити те, що Ви хочете робити?
14. Чи відчуваєте Ви себе в змозі рости і розвиватися як особистість?
15. Чи задоволені Ви собою і своїми досягненнями?
16. Чи задоволені Ви своїм особистим і сімейним життям?
17. Чи щасливі Ви у Ваших дружніх і особистих відносинах?
18. Чи комфортно Ви відчуваєтесь стосовно того, як Ви ставитеся до інших і спілкуєтесь з іншими?
19. Чи задоволені Ви своїм сексуальним життям?
20. Чи в змозі Ви звернутися за допомогою з проблемою?
21. Чи щасливі Ви, що у Вас є достатньо грошей, щоб задовольнити Ваші потреби?
22. Чи задоволені Ви вашими можливостями для занять спортом / відпочинку?

23. Чи задоволені Ви своїм доступом до медичних послуг?

24. Чи задоволені Ви своєю здатністю працювати?

**Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя
БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)
(P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, & M. Kinderman)**

Текст та бланк методики

Інструкція для учасників опитування: Дайте відповідь на наведені нижче запитання, використовуючи шкалу (поставте «+» у відповідній комірці).

Пункт	Зовсім ні	Трохи	Середньо	Дуже сильно	Надзвичайно сильно
	1	2	3	4	5
1. Чи задоволені Ви своїм фізичним здоров'ям?					
2. Чи задоволені Ви якістю свого сну?					
3. Чи задоволені Ви своєю здатністю виконувати свою повсякденну життєву активність?					
4. Чи відчуваєте Ви депресію або тривогу?					
5. Чи відчуваєте Ви здатність насолоджуватися життям?					
6. Чи вважаєте Ви, що у Вас є мета в житті?					
7. Чи відчуваєте Ви оптимізм з приводу майбутнього?					

(продовження на наступній сторінці)

8. Чи відчуваєте Ви, що контролюєте своє життя?					
9. Чи відчуваєте Ви задоволення собою як особистістю?					
10. Чи задоволені Ви своєю зовнішністю і зовнішнім виглядом?					
11. Чи відчуваєте Ви, що в змозі прожити своє життя так, як хочете?					
12. Чи впевнені Ви в своїх власних думках і переконаннях?					
13. Чи відчуваєте Ви себе в змозі робити те, що Ви хочете робити?					
14. Чи відчуваєте Ви себе в змозі рости і розвиватися як особистість?					
15. Чи задоволені Ви собою і своїми досягненнями?					
16. Чи задоволені Ви своїм особистим і сімейним життям?					
17. Чи щасливі Ви у Ваших дружніх і особистих відносинах?					
18. Чи комфортно Ви почуваетесь стосовно того, як Ви ставитесь до інших і спілкуєтесь з іншими?					
19. Чи задоволені Ви своїм сексуальним життям?					
20. Чи в змозі Ви звернутися за допомогою з проблемою?					
21. Чи щасливі Ви, що у Вас є достатньо грошей, щоб задовольнити Ваші потреби?					
22. Чи задоволені Ви вашими можливостями для занять спортом / відпочинку?					
23. Чи задоволені Ви своїм доступом до медичних послуг?					
24. Чи задоволені Ви своєю здатністю працювати?					

Методика «Індекс організаційної напруженості (на прикладі освітніх організацій)» (Р.Л. Кан та ін.) (модифікація Л.М. Карамушки, К.В. Терещенко).

Інструкція для учасників опитування: Поставте позначку напроти кожного пункту, обираючи одну з п'яти відповідей: ніколи, рідко, іноді, часто, завжди.

	ніколи	рідко	іноді	часто	завжди
1. Ви відчуваєте, що у вас недостатньо повноважень для виконання своїх робочих обов'язків					
2. Ви не розумієте обсяг роботи та власні робочі обов'язки					
3. Ви не знаєте, які існують для вас можливості для зростання та просування по службі					
4. Ви відчуваєте занадто велике робоче навантаження, з яким не можете впоратися протягом звичайного робочого дня					
5. Ви відчуваєте, що не можете задовольнити конфліктуючі вимоги різних людей, що займають вищу посаду					
6. Ви відчуваєте, що недостатньо кваліфіковані, щоб впоратися з роботою					
7. Ви не знаєте того, що ваш начальник думає про вас, як він оцінює вашу діяльність					
8. Ви констатуєте, що не можете отримати інформацію, необхідну для роботи					

<p>9. Ви відчуваєте, що вас можуть не любити і не приймати люди, з якими працюєте</p> <p>10. Ви відчуваєте, що не здатні вплинути на рішення та дії вашого безпосереднього керівника щодо вас</p> <p>11. Ви не знаєте, що очікують від вас люди, з якими працюєте</p> <p>12. Ви маєте відчуття, що завеликий обсяг роботи, яку ви виконуєте, може впливати на її якість</p> <p>13. Ви відчуваєте, що на роботі маєте виконувати речі, що суперечать вашим переконанням</p> <p>14. Ви відчуваєте, що ваша робота заважає вашому сімейному життю</p> <p>15. Ви відчуваєте, що ваша робота пов'язана з постійним введенням необґрунтованих та непідготовлених реформ</p> <p>16. Ви відчуваєте, що ваша робота вимагає введення інноваційних змін (нових напрямків роботи, нових технологій, методів роботи та ін.), однак у вашій організації не створюються необхідні для цього умови</p> <p>17. Ви відчуваєте, що ваша робота потребує поліпшення професійного здоров'я (створення умов для відпочинку, профілактики та подолання</p>					
--	--	--	--	--	--

<p>професійного стресу, синдрому професійного вигорання тощо)</p> <p>18. Ви відчуваєте, що робота, яку ви виконуєте, потребує значно вищої заробітної плати</p> <p>19. Ви відчуваєте, що потребуєте поліпшення житлових умов</p> <p>20. Ви відчуваєте необхідність зміни порядку атестації працівників та присвоєння вищої категорії</p> <p>21. Ви відчуваєте, що у вашій організації існує невідповідність між вимогами щодо підвищення кваліфікації працівників (проходження стажування в інших організаціях, участь в дистанційних курсах навчання, в міжнародних семінарах, конференціях тощо) та наявними умовами для її здійснення</p> <p>22. Ви відчуваєте протиріччя міжвашою потребою в управлінні освітньою організацією (визначення політики освітньої організації, введення інноваційних напрямків діяльності тощо) та реальною вашою участю в цьому процесі</p> <p>23. Ви відчуваєте протест проти авторитаризму керівників вашої організації</p> <p>24. Ви відчуваєте, що умови вашої роботи (забезпечення канцтоварами,</p>					
--	--	--	--	--	--

<p>комп'ютерною технікою, періодичними виданнями, книгами та ін.) не відповідають інноваційним вимогам, які висуваються до вашої роботи</p> <p>25. Ви відчуваєте, що скорочення працівників у вашій організації не дає можливість успішно реалізувати освітні реформи та негативно позначається на ефективності роботи</p> <p>26. Ви відчуваєте, що профспілковий комітет вашої організації не сприяє захисту ваших професійних інтересів і не створює достатньо умов для вашого соціального забезпечення</p> <p>27. Ви відчуваєте, що напруженість на роботі не дає вам розвиватися в інших сферах вашого життя (турбота про ваше здоров'я, хобі, подорожі тощо)</p> <p>28. Ви відчуваєте, що поєднання основної роботи з роботою за сумісництвом (в одній або в кількох організаціях) обумовлює високий рівень вашої професійної напруженості і негативно позначається на інших сферах вашого життя</p> <p>29. Ви відчуваєте, що у вашій організації присутнє явище мобінгу (психологічного терору, агресивної поведінки окремих працівників до інших працівників тощо)</p>					
---	--	--	--	--	--

<p>30. Ви відчуваєте, що у вашій організації не достатньо умов для професійної мобільності працівників, оскільки діяльність працівників жорстко підпорядкована певним правилам і нормам.</p>					
--	--	--	--	--	--